

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Історичний факультет
Кафедра історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук

Бакалаврська робота

«Бойовий шлях Української Галицької армії 1918-1919 РР.»

Спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітня програма «Середня освіта (Історія)»

Здобувача вищої освіти
за першим (бакалаврським) 4 року навчання
групи СОІ-42 спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
освітньої програми «Історія»
Фандзиги Романа Романовича
Керівник: кандидат історичних наук,
Баран Богдан Миколайович
Національна шкала: _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ЄКТС ____

Члени комісії: _____ (прізвище та ініціали)
_____ (прізвище та ініціали)
_____ (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

Вступ	2
Розділ 1. Історіографія та джерельна база	10
1.1 Історіографія дослідження.....	10
1.2 Джерельна база.....	13
1.3 Теоретико-методологічні засади дослідження	15
Розділ 2. Формування та початок бойових дій Української Галицької Армії	18
2.1. Політичні та військово-історичні передумови створення УГА.....	18
2.2. Становлення УГА і початок збройної боротьби за Галичину (листопад 1918 р.).....	20
Розділ 3. Основні етапи бойових дій УГА 1918–1919 рр.	24
3.1. Львівська операція та бої за Східну Галичину (листопад 1918 – лютий 1919 рр.).....	24
3.2. Вовчухівська операція і наступ на Львів (лютий–березень 1919 р.).....	28
3.3 Чортківська офензива.....	33
3.4 Відступ за Збруч.....	39
Розділ 4. Завершальний період бойового шляху УГА	45
4.1. Бойові дії УГА у складі Армії УНР у 1919 р.	45
4.2. Епідемія тифу та кінець бойового шляху УГА.....	49
Розділ 5. Бойовий шлях Української Галицької Армії у шкільному курсі історії України	54
5.1. Місце теми бойового шляху Української Галицької Армії в програмах загальної середньої освіти	54
5.2 Методичні аспекти викладання теми УГА	56
Висновок.....	60
Список використаних джерел	63

Вступ

Актуальність дослідження

Період 1918–1919 років став одним із найвизначніших у процесі національно-визвольних змагань українців першої половини ХХ століття. Саме тоді, у вирі краху імперій та переоблаштування європейського політичного простору, постала нагода створити власну державу на західноукраїнських землях. Вирішальну роль у цьому процесі відіграла Українська Галицька Армія (УГА), яка не лише стала військовим чинником молоді ЗУНР, а й символом організованого та самовідданого прагнення до державної незалежності. Попри те, що дослідження визвольних змагань у загальному вигляді є досить об'ємним, саме військовий шлях УГА досі залишається фрагментарно висвітленим, часто — крізь призму окремих битв або політичних оцінок, а не як цілісне явище.

Актуальність цієї теми зумовлена кількома ключовими чинниками. По-перше, військова історія УГА є важливою частиною української державницької традиції, проте тривалий час вона навмисно замовчувалася або спотворювалася радянською історіографією. Навіть у сучасних публікаціях переважає опис подій, але недостатньо аналізу причинно-наслідкових зв'язків — того, як формувалися стратегічні рішення, які зовнішні обставини впливали на командування, як моральний стан війська та соціальне підґрунтя Галичини визначали здатність армії продовжувати боротьбу.

По-друге, події війни 1918–1919 років демонструють складність геополітичної ситуації, у якій опинилося українське військо: воно боролось одночасно на декількох фронтах, під тиском нестачі озброєння, медичних ресурсів і дипломатичних союзників. Розуміння цього досвіду дозволяє побачити, як зовнішні та внутрішні фактори здатні впливати на ефективність національних армій у період становлення державності.

По-третє, військовий шлях УГА становить інтерес і з точки зору суспільної пам'яті. Для частини українців це — сторінка гордості, для інших — маловідомий епізод історії. Зіставлення міфів, об'єктивних фактів і сучасних переосмислень допомагає подолати однобічне бачення історичного процесу. У світлі нинішніх безпекових викликів для України та підвищеної уваги до питань обороноздатності й військових традицій, дослідження історичного досвіду УГА набуває не лише академічного, а й суспільного значення.

Отже, актуальність дослідження полягає у необхідності відновити та цілісно осмислити військовий шлях УГА, зрозуміти рушійні сили цієї армії, умови її становлення та поразки, а також місце галичанського військового формування в історії українського національного руху та військової справи.

Об'єкт дослідження – історичний феномен Української Галицької Армії (УГА) як національне військове формування періоду визвольних змагань 1918–1919 років, що виникло внаслідок розпаду Австро-Угорської імперії та проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), і являло собою організовану структуру регулярного типу, яка поєднувала традиції австрійської армії, український національний компонент та завдання збройного захисту етнічних українських територій від польської експансії.

Предмет дослідження – бойовий шлях Української Галицької Армії в період з листопада 1918 року по вересень 1919 року: етапи організації та розгортання частин, хід ключових воєнних операцій (оборона Львова, Листопадовий чин, Вовчухівська битва, Чортківська офензива, перехід за річку Збруч, Літній наступ), еволюція тактики і командування, динаміка чисельного складу та озброєння, а також фактори (військово-політичні, матеріально-технічні, дипломатичні), що визначили успіхи та поразки армії в умовах нерівної війни проти польських збройних сил.

Мета дослідження

Метою бакалаврської роботи є комплексне висвітлення військового шляху Української Галицької Армії у війні 1918–1919 років через аналіз бойових дій, стратегічних рішень командування, матеріально-технічного становища та морально-ідеологічних чинників, які впливали на перебіг воєнних кампаній.

Досягнення цієї мети передбачає:

- охарактеризувати історичні передумови створення УГА та визначити її місце у державотворчих процесах ЗУНР;
- простежити ключові етапи воєнних дій — від формування перших частин і війни за Львів, Чортківської наступальної операції до переходу УГА за Збруч і Літній наступ;
- проаналізувати тактичні рішення та ведення бою УГА, оцінити ефективність маневрів, використання позицій, засобів зв'язку та логістики в різних операціях армії.
- визначити фактори, що сприяли успіхам і поразкам армії — як військові, так і політичні, дипломатичні й соціальні;
- показати роль командних кадрів, досвіду колишніх австро-угорських старшин і волонтерського руху в побудові армії;
- проаналізувати взаємодію УГА з військами УНР, а також вплив епідемій, нестачі технічного забезпечення та міжнародної ізоляції на боєздатність війська;

Реалізація поставленої мети дозволить не лише відтворити хронологію військових подій, а й розкрити логіку розвитку цього воєнного конфлікту, мотиви та дії учасників, що у підсумку формує більш об'ємне та людське розуміння військового шляху УГА. Такий підхід дає змогу відійти від поверхового опису битв і перейти до глибшого аналізу: як армія, яка мала високий бойовий потенціал та патріотичний мотиваційний ресурс, опинилася в

умовах стратегічної поразки, і що цей досвід означає для українського суспільства сьогодні.

Методи дослідження

Важливу роль у науковому аналізі теми дослідження відіграли принципи історизму, об'єктивності, науковості та системності. Дотримання принципу історизму дозволило розглядати шлях Української Галицької армії у контексті конкретних історичних умов 1918–1919 рр., з урахуванням політичної ситуації в Західній Україні, міжнародних чинників та перебігу українсько-польського протистояння. Принцип об'єктивності забезпечив неупереджене опрацювання наукової літератури й джерельної бази, а також зіставлення різних поглядів істориків на діяльність УГА.

Для реалізації поставленої мети та виконання завдань дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових, історичних та емпіричних методів.

До загальнонаукових методів належать:

- аналіз – застосовувався для вивчення причин формування УГА, її структури, бойових операцій та політичної ролі в подіях 1918–1919 рр.;
- синтез – використовувався для поєднання різних фактів та подій у цілісну картину розвитку УГА як військово-політичного явища;
- узагальнення – дозволило сформулювати підсумкові висновки щодо значення УГА у національно-визвольній боротьбі;
- порівняння – застосовувалося для зіставлення бойових можливостей УГА з польськими силами, а також для аналізу відмінностей між УГА і військовими структурами УНР;
- класифікація – використовувалась для систематизації етапів розвитку УГА, її бойових кампаній та організаційної побудови.

До спеціальних історичних методів віднесено:

- хронологічний метод – застосовувався для послідовного викладу ключових подій шляху УГА від створення у листопаді 1918 р. до основних змін її становища у 1919 р.;
- історико-порівняльний метод – дозволив дослідити спільні та відмінні риси розвитку українських армійних формацій у період революції та оцінити особливості становлення УГА;
- ретроспективний метод – використовувався для пояснення причин появи УГА через аналіз передумов (розпад Австро-Угорщини, формування ЗУНР, українсько-польський конфлікт);
- історико-системний метод – дозволив розглядати УГА як складову ширшої системи національно-визвольної боротьби українців та як елемент політичних процесів у Центрально-Східній Європі після Першої світової війни.

Застосування зазначених методів дало змогу комплексно дослідити шлях Української Галицької армії, визначити основні етапи її розвитку, оцінити військово-політичне значення УГА в українській революції та сформулювати обґрунтовані висновки щодо її історичної ролі у 1918–1919 роках.

Хронологічні рамки дослідження

Початковою датою обрано листопад 1918 р., оскільки саме після проголошення Західноукраїнської Народної Республіки розпочалося формування Української Галицької армії як основної військової сили ЗУНР, а також розгортання бойових дій за Львів і територію Східної Галичини. Завершальною межею визначено кінець 1919 р., коли УГА остаточно опинилася в умовах глибокої військово-політичної кризи та втратила можливість діяти як самостійна армія, що стало передумовою подальших подій, пов'язаних із Першим зимовим походом військ УНР.

Саме цей часовий проміжок дозволяє простежити повну еволюцію військового шляху УГА: від організаційного становлення та перших бойових операцій, через основні етапи українсько-польської війни, зокрема Чортківську наступальну операцію, до переходу армії за річку Збруч і подальшого розвитку її діяльності в умовах співпраці з військами УНР та боротьби на тлі загострення громадянської війни в Україні.

Обмеження саме такими хронологічними межами дає змогу зосередитися на найважливішому етапі існування УГА, коли вона не лише вела бойові дії за українську державність, а й трансформувалася під впливом політичних союзів, епідемії тифу, нестачі ресурсів та зовнішнього тиску. Водночас зазначені рамки дозволяють розкрити логічну послідовність подій — від виникнення УГА як збройної сили ЗУНР до завершення її активної ролі як самостійного військово-політичного чинника наприкінці 1919 року.

Разом із тим у роботі враховуються окремі події, що передували листопаду 1918 р. (розпад Австро-Угорської імперії та формування передумов створення ЗУНР), оскільки вони мали безпосередній вплив на виникнення Української Галицької армії та визначили умови її подальшого розвитку.

Територіальне значення дослідження

Дослідження бойового шляху Української Галицької Армії (УГА) у 1918–1919 роках має чітко виражене територіальне спрямування, оскільки бойові дії армії розгорталися на конкретних теренах Східної Галичини, а їхній перебіг безпосередньо залежав від географічних, демографічних та інфраструктурних чинників цього регіону.

Основну територіальну рамку дослідження становлять землі, які входили до складу Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) з адміністративним центром у Львові (пізніше – у Станіславові, Тернополі, Чорткові), а саме: сучасні Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська області, а також частини

Закарпатської та Чернівецької областей, де відбувалися мобілізація, формування військових частин, оборонні операції та відступ армії.

У межах цього регіону дослідження зосереджується на ключових локальних зонах бойових дій, зокрема:

- Львівський вузол – район вуличних боїв у листопаді 1918 р. та облога міста.
- Північно-західний напрямок – Рава-Руська, Жовква, Любачів (ділянки фронту, де діяли частини УГА проти польських сил).
- Центральний напрямок – Городок, Янів, Бібрка, Перемишляни (стабілізаційні бої зими–весни 1919 р.).
- Вовчухівський район – місце найбільшого контрнаступу УГА в лютому–березні 1919 року.
- Чортківський регіон – територія проведення Чортківської офензиви (червень 1919 р.), що стала останньою масштабною наступальною операцією армії.
- Збруцьке порубіжжя – район переходу УГА на територію УНР у липні 1919 року, що завершив етап бойового шляху в Галичині.

Територіальне значення дослідження полягає також у тому, що воно дозволяє простежити зв'язок між географічними умовами (рельєф, річкова мережа, шляхи сполучення, залізниці) та тактичними рішеннями командування УГА. Крім того, вивчення бойового шляху в межах конкретних населених пунктів має практичну цінність для розвитку військово-меморіального туризму, увічнення пам'яті про події в регіоні та патріотичного виховання на місцевому матеріалі.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна роботи полягає у спробі поєднати загальноукраїнську історію УГА з регіональним досвідом Тернопілля та показати військовий шлях армії не лише як послідовність стратегічних операцій, але і як соціально-

історичне явище. На відміну від більшості праць, що зосереджуються або на політичних рішеннях уряду ЗУНР, або на загальній історії бойових дій, дана робота:

- проводить цілісний аналіз впливу тернопільського регіону на воєнні процеси та формування армії, включно з логістичною, кадровою та добровольчою складовою;
- висвітлює взаємозв'язок морального стану війська, підтримки цивільного населення та боєздатності підрозділів УГА;
- розглядає військовий досвід УГА як форму національної самоорганізації, а не лише як збройний спротив;
- аналізує внутрішню динаміку командування та ухвалення рішень, з урахуванням реальних умов війни та обмеженості ресурсів.

Таким чином, новизна полягає не у простому повторенні фактів, а у спробі побачити армію як живий організм — з людськими слабкостями, ентузіазмом, стратегічними успіхами та помилками, сформованими конкретними історичними обставинами Галичини.

Розділ 1

Історіографія та джерельна база

1.1 Історіографія дослідження

Насамперед до джерел першого порядку належать офіційні документи Української Галицької Армії. Важливе місце серед них посідає «Денник Начальної Команди Української Галицької Армії», у якому зібрано накази, розпорядження, оперативні зведення та інформаційні повідомлення. Цей комплекс документів дозволяє простежити еволюцію стратегічних і тактичних рішень командування УГА, структуру управління та реакцію військового керівництва на зміну воєнно-політичної ситуації.

Цінним джерелом є військова періодика періоду визвольних змагань, зокрема часопис «Стрілець», що виходив у Кам'янці-Подільському в 1919 р. Публікації цього видання містять матеріали про бойові дії, внутрішнє життя частин, проблеми дисципліни, постачання, санітарного стану, а також ідейно-моральні настанови для вояків. Преса такого типу дозволяє реконструювати не лише перебіг подій, а й офіційний дискурс та уявлення командування про завдання і місію УГА.

Початковий етап формування історіографії бойового шляху УГА представлений насамперед мемуарами та спогадами безпосередніх учасників подій. Ці праці виникли в умовах поразки визвольних змагань і стали спробою зафіксувати досвід збройної боротьби, зберегти пам'ять про армію та водночас пояснити причини поразки ЗУНР.

Найбільш репрезентативними є п'ятитомні «Спомини з українсько-галицької армії (1918–1920)» С. Шухевича, які охоплюють практично весь період існування УГА – від Листопадового чину у Львові до завершального етапу перебування галицьких частин на Великій Україні. Автор детально висвітлює перебіг бойових дій, внутрішню організацію війська, взаємини між старшинським складом і рядовими, проблеми постачання, санітарного стану та морального духу.

Важливе значення мають також спогади О. Левицького «Галицька армія на Великій Україні», у яких простежено бойовий шлях УГА після відступу за Збруч, а також роботи М. Капустянського «Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році» і М. Омеляновича-Павленка, що дають змогу зрозуміти стратегічне бачення вищого командування та специфіку взаємодії УГА з армією УНР.

До ранньої історіографії належать також праці, присвячені Листопадовій революції 1918 р. та початковому етапу українсько-польської війни. Книга О. Кузьми «Листопадові дні 1918 р.», спогади Д. Паліїва та праця К. Левицького «Великий зрив» детально відтворюють політичні та військові передумови формування УГА. Цінним джерелом є «Денник Начальної Команди Української Галицької Армії», що містить офіційні документи та накази, дозволяючи простежити еволюцію управлінських рішень у ході бойових дій.

Окремий пласт становлять спогади та дослідження, присвячені Українським січовим стрільцям як кадровій та ідейній основі УГА (О. Думін, Н. Гнатевич, Б. Гнатевич, Л. Лепкий, І. Мірчук, М. Лазарович). Ці праці дозволяють простежити спадковість військових традицій та роль стрілецького середовища у формуванні командного складу галицької армії.

Другий етап історіографії пов'язаний із діяльністю українських наукових і видавничих осередків у Західній Європі та Північній Америці. У цей період відбувається перехід від індивідуальних спогадів до системних узагальнень бойового шляху УГА.

Наймасштабнішою працею цього етапу є п'ятитомне дослідження Д. Микитюка «Українська Галицька Армія», у якому детально реконструйовано формування війська, перебіг українсько-польської війни, Чортківську офензиву, відступ за Збруч та трагічні події 1919 р. Автор поєднує мемуарний матеріал з документальними джерелами, створивши цілісну картину бойового шляху армії.

Вагомий внесок у розвиток теми зробили Л. Шанковський («Українська армія в боротьбі за державність», «Українська Галицька Армія») та І. Крип'якевич («Історія українського війська»), які розглядають УГА як складову

загальноукраїнського військово-політичного процесу. У працях С. Стахіва, С. Ярославина та Н. Гірняка бойовий шлях УГА аналізується у ширшому контексті державного будівництва ЗУНР та причин її поразки.

Особливу увагу трагедії УГА на Великій Україні приділяє Е. Бородисевич у праці «В чотирикутнику смерти», де наголошено на комплексі зовнішніх і внутрішніх чинників – епідеміях, матеріальному виснаженні, міжнародній ізоляції.

Для еміграційної історіографії характерна національно-державницька парадигма, прагнення реабілітувати бойові спроможності УГА та підкреслити її роль як регулярної армії української держави.

У радянській історіографії проблема бойового шляху УГА практично не отримала спеціального наукового опрацювання. У межах офіційного наративу УГА трактувалася як «контрреволюційне» або «націоналістичне» формування, що зумовлювало ідеологічну упередженість та фрагментарність згадок. Відсутність комплексних досліджень цього періоду створила суттєвий розрив у розвитку історіографії теми в УРСР.

Після відновлення незалежності України розпочався якісно новий етап вивчення історії УГА. Дослідники отримали доступ до раніше недоступних архівів та еміграційних видань, що дозволило перейти до комплексного аналізу бойового шляху армії.

Фундаментальне значення мають праці М. Литвина («Українсько-польська війна 1918–1919 рр.»), у яких бойові дії УГА розглядаються у взаємозв'язку з політичними та дипломатичними процесами. Оперативно-тактичний аналіз Чортківської офензиви здійснено в двотомному дослідженні О. Дєдика, яке стало зразком сучасної військово-історичної реконструкції.

Суттєвий внесок зробив М. Галушак у монографії «За пів кроку до перемоги», де поєднано аналіз військового будівництва, кадрової політики та бойових операцій УГА. Узагальнюючі видання («Історія Українського війська»,

«Україна крізь віки», енциклопедія ЗУНР) інтегрують досвід УГА в загальнонаціональний історичний наратив.

Окремі аспекти бойового шляху армії висвітлюються у спеціальних дослідженнях: забезпечення та економічна діяльність (О. Завальнюк, С. Олійник), військовий вишкіл (Л. Кривизюк), діяльність польової жандармерії (І. Козак), технічні засоби та бронепотяги (С. Печенюк), роль командного складу (Р. Тимченко).

Висновок: історіографія бойового шляху Української Галицької Армії 1918–1919 рр. пройшла складний шлях розвитку – від мемуарної фіксації подій до сучасних комплексних наукових досліджень. Сучасний рівень опрацювання проблеми дозволяє всебічно реконструювати бойові дії УГА, водночас зберігаючи перспективу подальших студій окремих операцій, структурних підрозділів та персонального складу командування.

1.2 Джерельна база

Джерельна база роботи є різноманітною за походженням і характером, що дозволяє не лише реконструювати військовий шлях Української Галицької Армії, але й зрозуміти внутрішній досвід учасників та суспільний контекст подій 1918–1919 років. Центральне місце займають мемуарні та документальні свідчення вояків і командирів УГА, оскільки саме вони дають змогу побачити перебіг війни “зсередини” — через особисті рішення, переживання, оцінки та військово-політичні мотиви діячів. До цієї групи належать спогади генералів та старшин, щоденникові записи, збірки листування, а також колективні військові хроніки, укладені безпосередніми учасниками бойових дій. Цінність цих джерел полягає у високому рівні фактичності та деталізації, однак їх використання потребує критичного підходу через неминучість особистих упереджень, ретроспективних оцінок і впливу подальших політичних подій на опис боїв та історію ЗУНР.

Окрему групу джерел становлять періодичні видання, передусім газета «Стрілець» — офіційний часопис Українського війська, що виходив у 1919 році. Матеріали цього видання містять оперативні повідомлення, накази, звернення командування, хроніку подій та короткі звіти з фронту. Газета відображає актуальний стан війська, особливості мобілізації, настрої вояків і політичні заяви керівництва. Використання «Стрільця» дозволяє реконструювати інформаційний простір того часу та простежити, як керівництво УГА інтерпретувало перебіг бойових дій і внутрішні проблеми армії.

Окреме місце у джерельній базі посідає «Денник Начальної Команди Української Галицької Армії», виданий кооперативою «Червона калина» у Нью-Йорку. Це документальне видання містить зведення наказів, оперативні повідомлення, дані про кадрові зміни, щоденні записи про перебіг бойових дій та стан армії. Подібні денники дозволяють відтворити маршрут пересувань УГА, простежити логіку рішень командування, оцінити рівень організації, мобілізації та забезпечення війська. Важливість цього джерела полягає у можливості зіставляти його матеріали зі спогадами учасників, що робить денник незамінним для точної реконструкції реального перебігу подій.

Помітне місце серед використаних джерел посідають наукові статті, опубліковані в «Українському історичному журналі», а також у збірниках та фахових виданнях українських університетів і наукових інституцій. Ці праці ґрунтуються на існуючих мемуарних і документальних матеріалах та пропонують уже виважені аналітичні висновки щодо подій війни 1918–1919 років. Використання таких статей дозволяє не лише звіряти фактичний матеріал, але й бачити, як змінювалися підходи до оцінки ролі УГА в державотворчих процесах. Особливо корисними для даної роботи стали публікації, що стосуються перебігу бойових операцій на території Східної Галичини, логістичних труднощів армії, а також взаємодії війська з місцевим населенням.

Допоміжний пласт джерел формують монографії та наукові праці українських істориків, присвячені галицькому військовому руху, історії ЗУНР та визвольним

змаганням початку XX століття. Ці праці не виступають основним фактичним джерелом, однак вони допомагають співвідносити дані з різних груп джерел, виявляти дискусійні моменти та розуміти логіку розвитку історіографії теми. Залучення сучасних українських досліджень дозволяє вписати події військового шляху УГА у ширший контекст українського державотворення та формування національної пам'яті.

Таким чином, джерельна база дослідження охоплює поєднання особистих свідчень очевидців, офіційних військових документів, періодики та сучасних історичних напрацювань, що забезпечує комплексне й багатопланове бачення військового шляху УГА. Така структура дозволяє не лише відтворити хронологію подій, а й побачити, як війна сприймалася всередині армії, у суспільстві та на рівні державних інституцій.

1.3 Теоретико-методологічні засади дослідження

Теоретичною основою даного дослідження є поєднання класичних і сучасних підходів до аналізу воєнно-політичних процесів, що дозволяє комплексно розглянути шлях Української Галицької армії у 1918–1919 рр. Вивчення діяльності УГА потребує врахування не лише суто військових аспектів, але й політичного, соціального та міжнародного контексту, у якому функціонувала армія. Саме тому дослідження спирається на міждисциплінарний підхід, який об'єднує військово-історичний аналіз із політичною історією та історією державотворення.

Для пояснення логіки військових рішень і стратегічних дій керівництва УГА доцільним є використання положень теорії політичного реалізму, яка розглядає військову силу як ключовий інструмент захисту державних інтересів у період нестабільності. У цьому контексті УГА постає не лише як збройне формування, а як важливий чинник боротьби за існування Західноукраїнської Народної Республіки в умовах післявоєнного перерозподілу сил у Центрально-Східній

Європі, який настав після розпаду Австро-Угорської імперії та завершення Першої світової війни.

Разом із тим, у роботі враховуються й елементи ліберального підходу, який дозволяє проаналізувати прагнення української сторони діяти відповідно до міжнародних норм та принципів національного самовизначення. Важливим аспектом дослідження є висвітлення суперечності між проголошеними демократичними ідеями післявоєнного устрою Європи та реальними геополітичними інтересами великих держав, що значною мірою впливало на перспективи українського державотворення та військову ситуацію в Галичині.

Методологічною основою дослідження виступають принципи об'єктивності, історизму та системності. Принцип об'єктивності застосовано для неупередженого аналізу діяльності УГА, її військових успіхів і поразок, а також внутрішніх проблем, пов'язаних із матеріальним забезпеченням, кадровими ресурсами, моральним станом війська та складними політичними обставинами. Завдяки цьому стало можливим уникнути односторонніх оцінок та розглядати діяльність армії у всій її складності.

Принцип історизму дозволив розглядати шлях Української Галицької армії у тісному зв'язку з конкретними умовами епохи: українсько-польською війною, загальним розгортанням Української революції, а також формуванням нової системи міжнародних відносин у післявоєнній Європі. Використання принципу системності дало змогу трактувати УГА як структурований військово-політичний механізм, що включав командування, адміністративні органи, військові округи, систему мобілізації, забезпечення та взаємодію з урядом ЗУНР.

Для реалізації мети та виконання завдань дослідження застосовано комплекс методів. Історико-генетичний метод використано для аналізу процесу виникнення та розвитку УГА, її організаційного становлення й трансформації в умовах війни. Порівняльно-історичний метод дозволив зіставити особливості функціонування УГА з військовими структурами УНР, а також оцінити відмінності у військовій організації, стратегії та політичних умовах існування

обох армій. Для розгляду діяльності УГА як єдиної системи застосовано системно-структурний аналіз, що допоміг дослідити взаємозв'язок між військовими рішеннями, політичною ситуацією та ресурсними можливостями армії.

Під час опрацювання джерельної бази, зокрема документів, наказів, мемуарів та матеріалів періодичної преси, було використано методи аналізу історичних джерел, а також контент-аналіз, який дозволив виділити ключові теми, оцінки та тенденції у висвітленні подій 1918–1919 років.

Висновок: застосований теоретико-методологічний інструментарій дозволяє стверджувати, що шлях Української Галицької армії був складним і багатофакторним процесом, який поєднував військову боротьбу за державність із політичними викликами та міжнародним тиском. Використані підходи та методи дали можливість всебічно розкрити роль УГА у національно-визвольному русі, показати її місце в українській революції та проаналізувати причини її військових успіхів і поразок у межах визначеного історичного періоду.

Розділ 2

Формування та початок бойових дій Української Галицької Армії

2.1. Політичні та військово-історичні передумови створення УГА

Наприкінці 1916 – 1918 рр. серед українських старшин австрійської армії, передусім у середовищі УСС та студентської молоді, виникли перші спроби створення таємної військової організації, покликаної у відповідний момент забезпечити відокремлення українських земель від Австро-Угорщини та їхнє політичне об'єднання з Наддніпрянщиною. Перші ініціативи — створення військової організації у Відні в травні 1917 р. та подібний проєкт у Легіоні УСС узимку 1917–1918 рр. — не були реалізовані через їх передчасність і політичні застереження. Ситуація змінилася влітку 1918 р., коли австрійський уряд не виконав умов Берестейського договору щодо створення української автономної провінції й натомість розглядав передачу Східної Галичини полякам, що змусило український політичний провід перейти до практичної підготовки. [31, с. 49-50]

Наприкінці жовтня 1918 р. українські політичні діячі у Львові продовжували сподіватися на легальну підтримку з боку ослабленої Австро-Угорщини, проте влада фактично вже не могла приймати рішень, тим часом, як польські політичні сили діяли набагато рішучіше: створення Польської ліквідаційної комісії та призначення польських урядовців засвідчували готовність Варшави силою перебрати контроль над Галичиною. У цих умовах стало очевидним, що мирного врегулювання між українськими й польськими претензіями не буде, а боротьба за Львів і край стала неминучою. [46, с.12-13]

У цей період Східна Галичина опинилася в умовах різкого зростання військової напруги: українські сили були розпорошені по всій імперії, тоді як у містах краю перебували численні чужонаціональні гарнізони, особливо артилерія, що ставило українців у не вигідне становище. Попри це, Українська Військова Команда активно вибудовувала мережу зв'язку й координації, до Львова постійно прибували стрільці, офіцери та кур'єри, що посилювало революційну мобілізацію. Робота велася у швидкому темпі, але нестача часу,

брак озброєних підрозділів у самому краї та неможливість оперативно перекинути фронтові частини Січових Стрільців змусили українців готувати виступ у складних умовах [39, с. 25-28]

Генеральний комісаріат зрозумів, що чекати до грудня вже неможливо — виступ мав відбутися негайно й лише силами, наявними у Львові. У місті перебували підрозділи 15-го і 19-го полків, 30-й курінь стрільців, супровідний курінь 41-го полку, Загалом у Львові було понад 2000 українських вояків і близько 60 старшин, поруч із нейтральними та ворожими структурами, такими як жандармерія. Комісаріат також оцінював настрої серед військових. Українські стрільці, значною мірою колишні полонені з російського фронту, формували готове до дії середовище. Але більшість досвідчених старшин перебувала поза Галичиною, тож Комісаріат змушений був спиратися на обмежений кадровий склад у Львові. [31, с. 51-52]

Підготовка до Листопадового зриву визрівала поступово: від ранніх, але нереалізованих спроб створення української військової організації серед старшин австрійської армії до усвідомлення політичної безвиході у жовтні 1918 р. Невиконання Австро-Угорщиною обіцянок щодо української автономії та рішучі дії польських сил продемонстрували, що мирного розв'язання суперечок не буде.

Організація виступу здійснювалася в умовах гострого кадрового та матеріального дефіциту. Українські військові частини були розосереджені, а більшість досвідчених старшин залишалася поза Галичиною. Попри це, Українська Військова Команда забезпечила мінімальну координацію, перекидання стрільців до Львова та формування осередку майбутніх збройних сил. Рішення діяти негайно — силами близько 2000 вояків і невеликої групи старшин у Львові — стало ключовим кроком, який перетворив стихійні ініціативи на організований збройний виступ і поклав основу для створення Галицької армії.

2.2. Становлення УГА і початок збройної боротьби за Галичину (листопад 1918 р.)

Перше листопада 1918 року стало моментом блискавичного й добре скоординованого встановлення української влади у Львові. Успіх операції забезпечили раптовість, нічна маскувальна погода, дисципліна військових і помилки польських сил, які не очікували негайного виступу. Українські підрозділи без значних втрат зайняли ключові адміністративні, транспортні та військові об'єкти, що дозволило оперативно паралізувати польську комунікацію й установити новий порядок. [48,260-263с.]

Українські військові осередки в Галичині напередодні Листопадового зриву діяли нерівномірно. Інструкції Комісаріату щодо створення таємних військових комітетів виконувалися частково: Найкраща організація була у Коломиї, де влада перейшла до українців практично без опору. Аналогічно швидко владу перебрало в Золочеві, і у Станиславові. Складнішою була ситуація у Самборі та на пограниччі. Однак організовані українські сили, зуміли підняти повіт і мобілізувати місцеве населення, що забезпечило взяття міста. . На кордоні, у Бережанах, Ярославі, Коростені й інших пунктах, поляки чинили більший опір і втримувалися аж до січня 1919 р. [19, с. 484]

Провідники Зриву не очікували тривалого чи масованого польського опору, тому початок польсько-української війни став для них значною мірою несподіваним і призвів до запізнілої систематизації збройних сил. Лише після того, як стало зрозуміло, що польська сторона прагне встановити контроль над усією Східною Галичиною, в регіонах почали формуватися боєві групи, які стали осередками майбутнього фронту. [31, с. 77-78]

Формування регулярної Галицької армії розпочалося одразу після Листопадового зриву, коли за ініціативою військових комісарів у містах і повітах виникли добровольчі озброєні загони. Попри те, що указ про мобілізацію полковник Д. Вітовський видав лише 13 листопада, створення армії розгорталося повільно через слабкий зв'язок центру з повітами та безперервні бої за Львів.

Перші підрозділи мали неусталену структуру й називалися за місцевостями або командирами. Наприкінці листопада на основі легіону УСС були сформовані перші бойові групи — «Старе Село» під командуванням отамана О. Микитки, що блокувала Львів з півдня, та група «Схід» полковника М. Тарнавського. Начальником штабу став досвідчений австрійський офіцер підполковник Шаманек, який добровільно приєднався до українських сил. [15, с. 85-86]

На початковому етапі Галицька Армія формувалася як імпровізоване з'єднання. Упродовж перших двох місяців її склад становили різnorідні регулярні, партизанські та напівпартизанські підрозділи, що діяли автономно й без налагодженого централізованого керівництва. Це зумовлювало слабку координацію та відсутність сталого зв'язку між окремими частинами. [53, с. 48]

Центральним пунктом збору й переправки галицьких військовиків з італійського, сербського, албанського фронтів і таборів військовополонених стала Збірна станиця Галицької армії у Відні. На місцях мобілізацію проводили Окружні військові команди, при яких створювали запасні полки та курені з налагодженим вишколом, що спирався на традиції УСС. Навчальний вишкіл тривав близько чотирьох тижнів і включав тактичну, вогневу, інженерну підготовку та щоденні десятигодинні заняття. Водночас мобілізація мала проблеми: частина демобілізованих австрійських вояків була морально виснажена та деморалізована, а армія гостро бракувала одягу, харчів, зброї та боєприпасів, що ускладнювало формування боєздатних частин. [22, с. 192]

Перші кроки до впорядкування сил були зроблені у Львові, де станом на 21 листопада 1918 р. українські війська налічували 161 старшину та 4 517 вояків (бойовий стан – 3 305). Попри часткову структуризацію, їхня чисельність і командні ресурси суттєво поступалися польським силам, які разом із перемиськими підкріпленнями досягали близько 6 700 осіб. [53, с. 49-50]

Українська Галицька Армія не використовувала дивізійну структуру, обмежуючись корпусами та бригадами. Типова бригада включала штаб, булавну сотню, чотири курені піхоти, кінну сотню, артилерійський полк із майстернею та

муніційною валкою, саперську сотню, відділ зв'язку, обоз і лічницю. В окремих випадках кількість піхотних куренів збільшувалася до п'яти–шести або ж вони об'єднувалися у трикурінні полки. Кінна бригада формувалася з двох полків кінноти та мала доповнюватися кінно-гарматними батареями й технічними кінними підрозділами. [52, с. 30-31]

Проблемою залишалася й відсутність належної підтримки з українського краю. Попри контроль над кількома десятками повітів, до Львова не було спрямовано необхідних підрозділів чи технічних засобів. Навіть мінімальна мобілізація могла б суттєво збільшити українські сили, проте місцеві адміністрації не змогли забезпечити потрібної допомоги у вирішальний момент. [53, с. 50-51]

Листопадовий Зрив став для польської сторони несподіваним ударом, адже Галичину там розглядали як невід'ємну частину майбутньої польської держави. Уже 1 листопада 1918 р. у Львові проти української влади виступили польські підпільні загони під проводом капітана Ч. Мончинського. Новостворений польський уряд оперативно відправив із Кракова додаткові сили під командуванням майора Ю. Стахевича, що поклало початок українсько-польській війні 1918–1919 рр. [50, с. 4]

Листопадовий зрив показав, що українські сили були здатні швидко й організовано встановити владу у Львові та частині Галичини завдяки раптовості та дисципліні. Однак нерівномірність підготовки осередків, локальний характер підтримки населення та неочікувано рішучі дії польських формувань швидко перетворили конфлікт на повномасштабну війну, до якої українське керівництво не було повністю готове.

Формування регулярної Галицької армії відбувалося в умовах безперервних боїв, слабкої координації та гострого дефіциту матеріальних ресурсів. Попри роботу Збірної станиці у Відні та діяльність Окружних військових команд, які забезпечували вишкіл і поповнення, армія страждала від нестачі озброєння, амуніції та досвідчених кадрів. Перші структурні підрозділи мали

імпровізований характер і поступалися чисельно організованим польським силам. Саме це визначило початкові труднощі української сторони у війні за Східну Галичину та окреслило межі її можливостей у кампанії 1918–1919 років.

Розділ 3.

Основні етапи бойових дій УГА 1918–1919 рр.

3.1. Львівська операція та бої за Східну Галичину (листопад 1918 – лютий 1919 рр.)

У перші дні листопадового повстання українські війська сподівалися на швидкий успіх, проте передчасна ейфорія і нестача дисципліни призвели до того, що частина стрільців розійшлася по домівках, а окремі села оголосили нейтральність. До полудня 1 листопада польські бойовики утворили перший фронт у західній і південно-західній частинах міста.. В цей час українські війська очікували на підкріплення Легіону УСС, яке затрималося, і залишилося лише 648 стрільців та старшин у строю. Активність і організованість польських сил дозволила їм взяти стратегічні об'єкти та створити опорні пункти, що визначило подальший хід боїв у Львові. [28, с. 51-53]

Саме тому бої за Львів у листопаді 1918 року були ключовою операцією Галицької Армії, від якої залежала доля всієї української державності в Галичині. Якби українці втримали місто, польське повстання швидко зламалося б, і Польща не змогла б розгорнути широку війну, тим більше — не отримала б часу на прибуття армії Галлера з Франції. [33, с. 71-74]

З перших днів боїв за Львів українські сили опинилися в критичному становищі через гостру нестачу війська та повну відсутність підготовки до міських боїв. Вояки були малочисельні, часто недосвідчені або непридатні до фронтової служби, а частини сформовані поспіхом. Цим скористалися поляки, які мали чисельну перевагу й швидко зайняли ключові позиції. [31, с. 371-372]

Проблеми почалися з того, що план захоплення влади був підготовлений поспіхом. Вітовський прибув у Львів надто пізно, а тому не встиг провести повну розстановку сил. У перший день українці не зайняли критично важливі об'єкти: головний вокзал, пошту, телеграф, товарову станцію. Це дозволило польським боївкам швидко перехопити вузли зв'язку та трафіку, використовуючи знання міста й підтримку місцевих мешканців. [54, с. 17]

Поляки мали дві переваги: велику кількість досвідчених старшин і масову підтримку цивільного населення, яке діяло рішуче, іноді й фанатично. Українська сторона такої опори не мала й не організувала її, що позбавило її психологічного й пропагандистського ресурсу. Дисципліна і взаємодія між військом і місцевим населенням у поляків працювали значно ефективніше. [33, с. 71-74]

У підсумку українські сили втратили половину Львова вже за три дні — не через слабку боєздатність, а через брак чисельності, погану координацію, недооцінку ключових об'єктів та стратегічну втрату Перемишля, який став основною лінією постачання польських відділів у Львові.[54, с. 18-19]

У Перемишлі через деморалізацію, розпорошеність та самовільне залишення позицій гарнізоном військовий контроль над цим ключовим прикордонним центром швидко розпадався. Це призвело до втрати порядку, контролю над, логістикою в Перемишлі — головному транспортному вузлі, що забезпечував зв'язок із Львовом. Ця втрата створила стратегічну прогалину в обороні Західної Галичини, що відкрило противнику шлях до легкого захоплення ключових позицій і позбавило українські сили можливості для маневрів. [33, с. 71-74]

Втрата контролю над Перемишлем. Мости через Сян, які мали бути підірвані, залишилися цілими. Це дозволило полякам безперервно перекидати підкріплення зі заходу й зрештою організувати систематичне посилення львівського угруповання. Водночас українці, не маючи головного двірця, не могли стягнути власні резерви — навіть попри контроль над Підзамчем, де не вистачало локомотивів. [54, с. 19]

У цій безвихідній ситуації командант Вітовський, не маючи сил для контрнаступу, подав у відставку, а керівництво бойовими діями передано отаманові УСС Грицеві Коссаку. Проте стратегічна ініціатива вже остаточно перейшла до поляків. [33, с. 76-77]

Після листопада 1918 року УГА лишалася молодогою армією з малим досвідом і слабкою матеріальною базою. Багато німецьких старшин допомагали організувати штаби й управління, але це створювало труднощі через різні військові підходи та мову командування. Озброєння було різноманітним, техніки майже не було, частини діяли розрізнено, керуючись місцевими потребами. Начальна Команда намагалася оцінити галицький театр бойових дій, виїжджаючи на ключові дільниці — Стрий, Станиславів, Кам'янку-Струмилову, Перемишльський напрям. Уже в грудні стало ясно, що війна з Польщею перетворюється на маневрову фронтову кампанію, яка вимагатиме регулярної армії, а не локальних повстанських дій. УГА готувалася до тривалої боротьби, розуміючи, що політичний час не працює на її користь. [36, с. 12-14]

У грудні Польська сторона виявила значно більшу оперативну рішучість. Дізнавшись про українські плани, польське командування швидко перекинуло нову групу Сопотніцького на загрозливий напрям, і вже 28 грудня вона увійшла до Львова, підсилюючи його оборону проти українського наступу. Подібна оперативність проявлялася й в інших випадках: невеликі польські групи (Вечоркевіча, Яроша, Свободи) змогли здобути й утримати ключові пункти — Раву-Руську, Любачів, Цішанів, частину лінії Сянок—Хирів. Українська сторона не спромоглася створити достатні сили для маневрових операцій і ліквідації цих груп, хоча нерідко мала рівні або навіть більші сили на окремих ділянках. [53, с. 114-115.]

У січні–березні 1919 р. бої на українсько-польському фронті досягли кульмінації, і саме в цей період фактично завершився прямий двобій ЗУНР із Польщею. Подальша боротьба перетворилася на протистояння УГА з Антантою, бо польські війська отримали статус «війська Антанти». [36, с. 24]

8 січня 1919 р. польське командування оголосило про перехід до наступу на Галицькому фронті. Створена група «Буг» під командуванням генерала Ромера (близько 5 тис. вояків) 6–11 січня прорвалася до Львова, підсилюючи його оборону, попри втрати, завдані I корпусом УГА. Польська офензива, запланована

на 14 січня, була зірвана наступом УГА 11 січня. П'ять українських бригад просунулися до передмість Львова, але польські контратаки змусили частини УГА відступити. Контрудар УСС 13 січня зупинив подальший польський наступ. На північному відтинку точилися бої за Угнів і Белз. Після успіхів УГА 21 січня поляки 26–27 січня знову захопили ці позиції. 29 січня українські частини стабілізували фронт, хоча Белз залишався в облозі до травня. Міжнародна ситуація спонукала до активізації дій, і перед початком Паризької мирної конференції командування УГА розглядало нові оперативні плани для оволодіння Львовом. [31, с. 51-52]

Військо та адміністрація стикалися з браком технічних ресурсів — гум до автомобілів, телефонних апаратів, дроту й особливо палива для залізниці. Лише частково ці нестачі покривалися постачаннями з Великої України, а інколи виявлялися випадки спекуляції державним майном. Серйозною проблемою був саботаж залізничників, переважно польського походження: вони навмисно псували паровози, марнували паливо й затримували транспорти. [55, с. 45-47]

Погіршення ситуації на Великій Україні після падіння Гетьманату позбавило УГА можливості сподіватися на реальну військову допомогу: армія Директорії занепала через анархію, дезертирство та отаманщину, а матеріальні ресурси стрімко втрачалися. У цих умовах Начальна команда УГА переглянула план кампанії та почала терміново створювати умови для вирішальної операції, не маючи права зволікати. [37, с. 130-133]

З огляду на безлад у Наддніпрянській Україні НК вирішила хоча б використати її матеріальні засоби. Завдяки підтримці отамана Шаповала та полковника Какуріна наприкінці січня розпочалося масштабне перекидання боєприпасів, зброї та спорядження в Галичину. Ці транспорти стали критично важливими: без них будь-яка подальша операційна діяльність УГА була б неможливою, а матеріальна криза, яка проявилася вже наприкінці березня, настала б значно раніше. [55, с. 48-51]

Листопадові бої 1918 року виявили головні слабкості українських сил: нестачу війська, слабку підготовку до міського бою, недостатню координацію й втрату ключових вузлів — Львова та Перемишля. Поспішність у плануванні, відсутність контролю над вокзалами, мостами та комунікаціями дали полякам змогу швидко організувати оборону, перекидати підкріплення та перехопити стратегічну ініціативу. Польські бойові групи діяли рішуче, спираючись на підтримку місцевого населення та досвід старшин, тоді як українські частини залишалися малочисельними, розпорошеними й матеріально обмеженими.

У подальших місяцях війна перейшла у фронтову фазу, де УГА намагалася компенсувати початкові втрати шляхом реорганізації, створення регулярної армії та планування наступальних операцій. Попри окремі успіхи на початку 1919 року, українські сили стикалися з ще більшими труднощами: браком техніки, саботажем транспорту, занепадом Великої України й зростаючою зовнішньою підтримкою Польщі Антантою. Це позбавило УГА часу й ресурсів, а головні стратегічні рішення доводилося ухвалювати в умовах постійного тиску. Саме поєднання цих факторів визначило подальший перебіг війни та ослабило позиції ЗУНР у вирішальний момент боротьби за Галичину.

3.2. Вовчухівська операція і наступ на Львів (лютий–березень 1919 р.)

Реорганізація Галицької Армії взимку – навесні 1919 року стала одним із ключових етапів у зміцненні її боєздатності. Перехід до сучасної організаційної моделі, заснованої на маневреній війні, дав можливість створити чітку структуру з трьох корпусів і стрілецьких бригад, посилених артилерією та кіннотою. Попри постійні бої та гострий брак часу, Начальна Команда зуміла перетворити армію на впорядковану, керовану силу чисельністю до 60 тисяч бійців. [45. с. 97-98] Д. Микитюк відзначав, що Галицька Армія перетворилася тоді “в поважну, на європейський лад сформовану боєву силу, що нараховувала біля 60 тисяч бійців, з добре забезпеченим запіллям” [32, с. 65]. Свідчення сучасників — від генерала

Омеляновича-Павленка до угорського полковника Лёгара — підтверджують, що вже на початку 1919 року Галицька Армія наблизилася до рівня європейських регулярних військ. Подальші зміни в командуванні та залучення досвідчених старшин сприяли переосмисленню стратегії й переходу до більш комплексної дивізійної системи.

У лютому 1919 р. Галицька Армія розпочала третю офензиву, прагнучи перерізати сполучення Львова з Перемишлем. Бригада УСС, що діяла на відтинку Рудок, здобула Долиняни й два тижні стримувала польські атаки, однак перемир'я, нав'язане місією Антанти, дало полякам час підтягнути сили і зірвало подальший український наступ.

Під час попередніх боїв за Львів УСС відігравали роль ударного підрозділу, здобуваючи ключові передмістя. Після реорганізації УГА бригаду планували розширити, але вона залишилася у складі трьох куренів із потужною артилерією. Незважаючи на обмежені ресурси, УСС залишалися однією з найбоездатніших частин, яка виконувала вирішальні завдання у львівських операціях.[6, с.133-134]

Спеціальні частини УГА (сапери, залізничні команди, важка артилерія, авіація, кіннота) залишалися у безпосередньому підпорядкуванні Начальної команди й тимчасово передавалися корпусам залежно від оперативних потреб. Попри обмежені ресурси та несталу структуру управління, у період з середини січня до початку березня 1919 р. було здійснено значну організаційну роботу: в умовах безперервних боїв армія перетворилася на впорядковану бойову силу чисельністю до 60 тисяч вояків із близько 60 гарматами». [36, с. 134-135]

У березні 1919 р. командування УГА планувало перекрити підступи до Львова з напрямку Перемишля та розпочати другий етап Вовчухівської операції, головною метою якого було звільнення міста. 5 березня українська артилерія відкрила вогонь по Львову, і майже одночасно вибухи пролунали в його південних районах, що спричинило паніку серед населення. Цей момент створив

вигідні умови для штурму, однак командир II корпусу УГА М. Тарнавський вирішив не йти на ризик і не дав наказу атакувати. Згодом польські військові історики наголошували, що така нерішучість стала серйозною помилкою української сторони. [47, с. 256-257]

У березні 1919 року польські війська перейшли в наступ і до кінця місяця зайняли Яворів, Янів та територію по лінії Городок—Янів—Немирів—Рава-Руська. Поразка березневої офензиви УГА була зумовлена слабким стратегічним плануванням і негнучким керівництвом: ударна група діяла ізольовано, тоді як інші частини залишалися бездіяльними. Командування не використало успіху розгрому польської групи Бекера та не організувало загального наступу, зокрема на Перемишль. Пасивність II корпусу під Львовом істотно сприяла зриву операції, попри героїзм рядових вояків і молодшого командного складу. [53, с. 132]

Після березневої поразки Галицька армія перейшла до пасивної оборони. У вирішальний момент керівництво ЗУНР не забезпечило належного зміцнення війська, на що неодноразово звертав увагу генерал Омелянович-Павленко. Тисячі галичан призовного віку перебували поза фронтом — у краї та за кордоном. Дмитро Вітовський, перебуваючи у Відні, гостро критикував ситуацію, коли в тилу бездіяли старшини, тоді як на фронті бракувало командного складу. [26, с. 112]

Таким чином, реорганізація Галицької Армії взимку – навесні 1919 року стала важливим кроком у процесі її перетворення з напівпартизанського формування на регулярну військову силу європейського типу. Запровадження корпусно-бригадної структури, упорядкування командування та концентрація спеціальних частин у підпорядкуванні Начальної команди суттєво підвищили керованість війська й його бойовий потенціал. Водночас проведення реформ відбувалося в умовах безперервних бойових дій, обмежених матеріальних ресурсів і політичного тиску ззовні, що об'єктивно стримувало їхню повну реалізацію. Попри це, до початку 1919 року УГА змогла досягти рівня

організованості, який сучасники справедливо порівнювали з регулярними арміями тогочасної Європи.

Разом із тим події лютого–березня 1919 року виявили низку серйозних проблем у сфері стратегічного планування та вищого військового керівництва. Негнучкість оперативних планів, ізольоване застосування ударних груп і пасивність окремих корпусів, зокрема під Львовом, призвели до змарнування сприятливих моментів і зриву березневої офензиви. Це змусило Галицьку Армію перейти до оборонної тактики й оголило суперечність між високим бойовим рівнем рядового складу та недостатньою ефективністю командних рішень. У підсумку реорганізаційні здобутки не були повною мірою реалізовані в оперативному плані, що суттєво вплинуло на подальший перебіг українсько-польської війни.

Поразка під Вовчухами спричинила глибоку моральну кризу як на фронті, так і в запллі Української Галицької Армії. Замість консолідації зусиль розпочалося взаємне звинувачення між військовими та цивільними структурами. Попри обізнаність уряду та Начальної Команди з активною підготовкою польської сторони до нового наступу, зокрема концентрацією військ і залученням армії генерала Галера, не було вжито рішучих заходів для зміцнення фронту..Внаслідок цього фронт залишався без належної матеріальної, кадрової та моральної підтримки. [42, с. 61-62]

Перекидання армії генерала Ю. Галлера до Польщі суттєво змінювало співвідношення сил на користь польської сторони, оскільки поява шести добре підготовлених і оснащених дивізій фактично означала набуття вирішальної військової переваги. За цих умов польське керівництво вело переговори про перемир'я переважно формально, посилаючись на рішення комісії Бартелемі, усвідомлюючи водночас неприйнятність запропонованих умов для української сторони. Наприкінці квітня 1919 р. армія Галлера прибула з Франції до Польщі, а 30 квітня її командувача урочисто вітали у Львові. [43, с.60]

Кінець весни — початок літа 1919 р. характеризувався суттєвим ускладненням як політичного, так і військового становища Західноукраїнської Народної Республіки. Активізація широкомасштабних наступальних дій польських військ змусила Українську Галицьку Армію перейти до відступу на більшості напрямків.[47, с. 258]

Додатковим чинником нестабільності стали чутки про можливу урядову кризу. У діяльності адміністративних структур дедалі виразніше проявлялися зловживання та неощадливе господарювання окремих цивільних діячів і так званих «отаманів» без підпорядкованих військових частин, які зосереджувалися переважно в східній частині Галичини. Водночас звертала на себе увагу надмірна концентрація старшин у тилу, що свідчило про дисбаланс між запасними та бойовими частинами. [36, с.178]

Наслідком зазначених процесів стало різке падіння дисципліни та боєздатності війська. Запілля накопичувало ресурси й особовий склад, тоді як фронтові частини перебували у вкрай важкому становищі, що сприяло поширенню дезертирства та конфліктів між старшинами й стрільцями. Поблажливість і пасивність керівництва змусили фронтове командування вдаватися до жорстких, дисциплінарних заходів, що, у свою чергу, викликало політичне неприйняття в тилу. [42, с. 63] Ситуацію чудово ілюструє уривок зі статті часопису «Стрілець»: »Вчора то с 14.4.19 вернув з відпустки десятник Дмитро Тимків з села Князівського пов. Долина. жанд. Рожнітів. Він зізнає: В моїм селі є половина дюдий в військовому віці, що ще цілком не були при укр війську. Хто поїде на відпустку не вертає назад, також багато дезертирів укриває ся в селі». [44, с. 2]

У другій половині травня повідомлення з фронту свідчили про підготовку нових наступів польської армії, однак розвідка при Начальній Команді не забезпечувала своєчасної та повної інформації. Після нетривалого успіху українських частин у районі Хирова противник швидко відновив ініціативу, відкинув УГА на попередні позиції та продовжив наступ на Волині, створюючи

загрозу оточення правого крила поблизу Сокаля. Вичерпання резервів, гострий дефіцит амуніції та неузгоджене використання підкріплень істотно послабили оборону, змусивши командування перекидати частини з інших ділянок фронту й тим самим оголювати львівський напрямок. [42, с. 63-65]

Деморалізація охопила окремі бойові з'єднання, зокрема підрозділи наддніпрянців, що призводило до бунтів і необхідності силового втручання для відновлення порядку. Сукупність цих факторів істотно послабила УГА напередодні вирішальних бойових дій та продемонструвала критичні прорахунки у взаємодії між військовим і політичним проводом. [56, с. 65]

3.3 Чортківська офензива

8 червня 1919 р., після нетривалого перепочинку й не завершивши формування нових підрозділів, Галицька армія чисельністю понад 60 тис. вояків перейшла в контрнаступ, що увійшов в історію як Чортківська офензива. Його головним задумом було якомога довше втриматися на власній території та виграти час до розгляду на Паризькій мирній конференції питання про державно-політичну долю Східної Галичини. За умови перебування тут українських військ уряд ЗУНР отримував реальніші шанси на сприятливе розв'язання цієї проблеми, тому контрнаступ мав передусім політичне, а не суто військове значення. [4, с. 329]

Проблема походження Чортківської офензиви залишається дискусійною, оскільки частина дослідників пов'язує її ініціативу з фронтовими частинами, тоді як інші наголошують на ролі Начальної Команди УГА. Свідчення сучасників вказують, що ще до початку наступу в штабі обговорювали можливість протиудару, однак накази командування мали радше оборонно-мобілізаційний характер і не передбачали глибокої наступальної операції. Вирішальним чинником переходу до активних дій стали бойові настрої у фронтових бригадах,

деморалізованих тривалим відступом, що спонукало командування видати оперативний наказ № 7 від 7 червня 1919 р.[34, с. 12-15]

Майор Бізанц, зважаючи на бойовий настрій війська, наполягав на негайній офензиві, що справило вплив на ухвалу застосовувати дефензивно-офензивну тактику. У подальшій нараді старшин 3-ї і 7-ї бригад майор Бізанц обґрунтував план наступу на лінії Чортків—Бучач—Бережани—Львів, виходячи з розпорошення польських сил та їхньої зайнятості на інших напрямках. План, підтриманий підполковником Вольфом і старшинами обох бригад, передбачав використання найслабшого відтинку фронту з метою полегшення становища 1-го корпусу УГА й виграшу часу для можливого переходу за Збруч, і був підтверджений у спогадах сучасників як розроблений майором Бізанцом. [51, с. 16-17]

Диктатор ЗОУНР Петрушевич створює новий виконавчий орган ради повноважених диктаторів і військову канцелярію. Командуючим УГА стає генерал О. Греков. Ситуація, що передувала цьому подіям, була надзвичайно критичною: із заходу і півночі наступали поляки, з півдня формально нейтральні, але вороже налаштовані румуни, зі сходом більшовики. УГА втратила багато вояків і залишилася майже без боєприпасів. Проте її військові готові були боротися до кінця за кожним клптиком рідної землі . [7, с. 290]

Польське командування, переконане в остаточній перемозі, не очікувало активних дій з боку УГА, тому несподіваний удар по Чорткову застав його оборонців зненацька: українські частини захопили місто, кілька гармат, значні запаси боєприпасів і взяли полонених, змусивши решту польських підрозділів відступити на північ. Читаємо звіт за день в деннику Начальної Команди «Побитий неприятель поніс в Чорткові великі страти. Одна тяжка 15-центіметрова батарея гавбіц (5 гармат). одна 8-центіметрова гармата (канона), 52 скорострілів (половина російських, половина австрійських), много крісів, 200 полонених, 60,000 набоїв піхотної муніції і много иншої муніції доси

зголошені... Решти ворога в відвороті в напрямі Бучач. Копичинці обсаджені около одним неприятельським курінем». [8, с. 5-6]

Скориставшись успіхом, нове командування УГА вирішило розвинути наступ, хоча спроби отримати підтримку або боєприпаси від Румунії виявилися безрезультатними. Після взяття Чорткова і Копичинців УГА перейшла в наступ трьома корпусами: один у напрямку Тереховлі, другий — Бучача, третій — лівим берегом Дністра на Нижнів і Монастирська. У ході боїв 10–11 червня було зайнято Бучач, а після маневрових і переважно нічних боїв, з обходом міста із заходу та визволенням Струсова, частини 1-го і 2-го корпусів узяли Тереховлю, попри сильний опір польського угруповання полковника Сікорського, що налічувало близько 5 тисяч вояків, при активній підтримці місцевого населення. [7, с. 290]

У ході реформи проведених генералом Грековим на початку операції сформовано нові корпуси, бригади, кавалерійські й саперні частини, що спиралися на ядро фронтових ветеранів. Паралельно генерал Греков жорстко посилив дисципліну, заборонив грабунки й самовільні реквізиції, водночас наголошуючи на моральній єдності старшин і стрільців, національному характері війни та свідомій участі кожного вояка в бойових операціях, що мало забезпечити тривалу підтримку армії в умовах складної воєнно-політичної ситуації. [9, с. 79-85]

Вояк Галицької армії другої половини весни-літа 1919 р. уособлює поєднання намагання до уніфікації та реалій воєнного часу. Його однострій загалом відповідав офіційним приписам ЗУНР, однак містив відхилення, спричинені нестачею матеріалів і різномірним постачанням. Озброєння — від австро-угорської спадщини до західних зразків, як-от кулемет «Льюїс», — свідчило про адаптивність Галицької армії та її включеність у ширший військово-політичний контекст. Загалом образ цього вояка відображає армію, що в складних умовах прагнула зберегти організованість, дисципліну й боєздатність. [4, с. 316-317]

Після форсування Стрипи частини III корпусу УГА стрімко просунулися вперед, 12–16 червня 1919 р. здобувши Коропець, Монастирська та ліквідувавши польський мостовий плацдарм під Нижневом, що мало вирішальне значення для подальшого розвитку Чортківської офензиви. Попри впертий опір добре укріплених познанських частин і спроби польських контратак із півночі та району Підгайців, українські з'єднання, за підтримки імпровізованого панцирного поїзда й активних маневрів бригад, відкинули противника за Дністер та на Золоту Липу. Армійська група полк. Тарнавського в запеклих боях 14–15 червня прорвала польську оборону під Купчинцями—Ходачковом і здобула Тернопіль, виконавши завдання другого етапу Чортківської офензиви, після чого корпуси знову перейшли до самостійних дій. [34, с. 23-26]

Масова мобілізація, підтверджена наказами диктатора Є. Петрушевича, дала значний людський ресурс, однак поставила перед Командою запілля складне завдання організації прийому, підготовки та розподілу вояків в умовах гострої нестачі зброї, амуніції й набоїв. Було створено систему армійських і корпусних вишколів, започатковано старшинські школи та впроваджено механізм постійного поповнення фронтових частин, проте матеріальні обмеження суттєво знижували їхню ефективність. [9, с. 88-92]

Загалом, як відзначали сучасники й дослідники, організаційні реформи в тилу заклали підвалини регулярної армії, але були реалізовані запізно й у вкрай несприятливих умовах, що не дозволило повною мірою використати мобілізаційний потенціал населення.

Перед 1-м Корпусом УГА противник зосередив значні сили в районі Тернополя, посилені частинами, що зазнали поразок у боях під Чортковом і Теребовлею, готуючись до вирішального зіткнення. У ході боїв поблизу Монастирськ було розгромлено кілька куренів польських полків, тоді як у районі Тернополя зафіксовано значне угруповання регулярних і міліційних частин. Наступ III корпусу на західному березі Стрипи, зокрема під Козовою і Товстобабами, розвивався успішно, що сприяло об'єднанню I та II корпусів у

Армійську групу генерала Тарнавського. У результаті боїв 15 червня 1919 р. українські війська здобули Тернопіль, захопивши значні трофеї. [8, с. 7-8]

Наступ УГА розвивався швидкими темпами: майже щодня надходили звіти про здобуття нових населених пунктів, а Начальна Команда готувала переправу через Дністер і навіть планувала повстання на Покутті. Після запеклих боїв українські частини зайняли Бережани, однак через зволікання однієї з бригад польські війська змогли вирватися з оточення та відступити разом із усією артилерією й боєприпасами, що нівелювало стратегічний успіх. Попри масовий приплив добровольців з місцевого населення, дедалі гостріше відчувалася нестача зброї й особливо набоїв, що загрожувало катастрофою. Спроби отримати боєприпаси від уряду УНР, попри обіцянки С. Петлюри, завершилися безрезультатно. [56, с. 128-130]

Незважаючи на це, УГА продовжувала наступ. 22 червня 1-й корпус опанував Золочів, чим було започатковано третій етап Чортківської офензиви. На цей момент польські сили оборонялися перед 2-м корпусом на рубежі річки Гнила Липа, а перед 3-м корпусом — за Бурштином. Того ж дня до Галичини прибув Юзеф Пілсудський, який особисто перебрав керівництво контрнаступом, передавши поточне командування у Варшаві генералові Анру. Ситуацію для УГА суттєво ускладнило й те, що поляки саме тоді перекинули на фронт кілька добре озброєних дивізій із Франції. За умов критичної нестачі боєприпасів це дедалі відчутніше підривало наступальний потенціал Галицької армії, і її офензива почала втрачати попередній темп. [51, с. 36]

Попри складні умови — розтягнуті комунікації, необхідність одночасного наступу й оборони річкових рубежів та запеклий опір противника на ключових ділянках — бригади корпусів зламали польську оборону, здобули важливі населені пункти й трофеї. Водночас уже з 25–27 червня зафіксовано різке посилення активності польських сил, які, отримавши підкріплення, перейшли до контрнаступальних дій, що засвідчило вичерпання наступального потенціалу УГА та підготовку противника до ширшої операції. [34, с. 33-35]

Інтенсивність боїв тих кривавих днів чудово ілюструє Володимир Калина у своїй праці «Курінь Смерти УСС» у праці описує останні бої 2-го корпусу під час Чортківської офензиви, Автор згадує, що українські частини, рухаючись лісистою місцевістю та маючи перевагу флангового удару, швидко вийшли до села Виписки й після перших сутичок зайняли цвинтар на висоті, який дав їм вигідну оборонну позицію. «Польські війська, окопані внизу села, перебували під постійним вогнем і могли діяти лише вночі, а артилерійський обстріл цвинтаря не приніс їм результату — ворог зосередив вогонь своєї артилерії проти цвинтаря і турбував тим самим лише покійників». [17, с. 88]

Водночас Калина підкреслює, що Виписки стали найвіддаленішою точкою наступу 2-го корпусу, після чого офензиву було припинено через повну нестачу боєприпасів, попри наполегливі прохання фронтовиків продовжувати бій.

Спогади свідчать, що 28 червня під час Чортківської офензиви Галицька Армія була змушена до відступу через ранковий ворожий протинаступ. Водночас одна з наших боєвих груп, створена для наступу на Перемишляни, продовжила операцію, просуваючись уздовж Гнилої Липи, зайняла Кореличі та Гільків, захопила ворожі харчеві й санітарні обозні та артилерію. Лише виявлення значних сил противника змусило групу відступити, прориваючись через лісистий і горбистий терен до власних з'єднань. Ця остання офензивна акція показала самовідданість галицьких стрільців, а польський протинаступ, очолений особисто маршалом Пілсудським, продемонстрував важливість, яку нова Польща надавала захопленню західно-українських земель. [34, с. 35-38]

Звіт НКГА з 28 червня 1919 року зазначав, що польська армія розпочала наступ на відтинку Рогатин—Бережани—Золочів, і головну роль у ньому відігравала артилерія. В умовах дефіциту піхотної та артилерійської амуніції українські частини були змушені відступати, хоча стрільці зберігали бойовий дух і проявляли виняткову відданість своїм командирів. Це сприяло зникненню будь-якої недовіри між старшинством і стрільцями та показало реальну силу армії. Генерал Греків, залишившись у Бучачі під час відступу, підтримував

бойовий моральний стан частин, сподіваючись на надходження підкріплень і муніції з Наддніпрянської України. [56, с. 131-134]

Чортківська офензива 8–28 червня 1919 року поєднувала політичну й військову мету: українські війська прагнули утримати Східну Галичину та виграти час до розгляду питання на Паризькій мирній конференції. Попри нестачу боєприпасів і матеріальних ресурсів, Галицька армія діяла організовано, захоплювала ключові населені пункти й демонструвала дисципліну та бойовий дух.

Польський контрнаступ, очолений особисто маршалом Пілсудським, змусив українські частини відступити, хоча окремі групи продовжували успішні атаки. Ці події засвідчили відданість стрільців своїм командирам, підкреслили важливість моральної єдності армії та показали, що УГА могла ефективно діяти навіть в умовах критичної нестачі ресурсів.

3.4 Відступ за Збруч

Міжнародна обстановка була для українців несприятливою, але водночас змушувала їх до внутрішньої консолідації. Рішення Ради Чотирьох Антанти від 25 червня 1919 р. про передачу Східної Галичини під польську окупацію до річки Збруч поставило Галицьку армію перед загрозою ліквідації й вимагало негайних рішень. [47, с. 259]

В 45-му номері часопису «Стрілець» читаємо рядки, що ілюструють цю ситуацію: «З Парижа одержали Ляхи й нам передали таке письмо: До Президента Української Республіки: В цілі охорони особистої безпеки і майна спокійного населення Східної Галичини перед звірствами большевицьких банд, постановила Найкисша Рада Антанти і її союзників, уповажнити верховодів польської республіки, дозволити їм поширити їх операції по Збруч. Це уповажнення в жаден спосіб не предрішає постамов, які Найвисша Рада має замір ухвалити в справі політичного становища Галичини». [45, с. 1]

Керівництво УГА мусило обирати між відступом за Збруч або пошуком альтернативних форм боротьби за Галичину. Угода з Польщею була відкинута, а спроби налагодити союз із Радянською Росією зірвалися через неприйнятні умови, зокрема вимогу розриву з Директорією УНР і підпорядкування Червоній армії. У підсумку Є. Петрушевич ухвалив рішення відходити за Збруч, шукаючи підтримки в Наддніпрянській Україні, а 5 липня 1919 р. призначив М. Тарнавського командиром Галицької армії. [47, с. 259-261]

Щоб краще зрозуміти шлях Галицької армії читаємо в Деннику Начальної Команди такі рядки : «Через Кам'янець під той час відбувався прямо танець ріжних етапних заведень, які без найменших директив їздили тосюди — то туди. Це було причиною зміни наказу для Команди Етапу та повернення її з дороги до Дунаївців до Кам'янця, щоби вона тут на місці взяла в свої руки всі розпорошені етапні заведення та завела лад». [8, с. 19]

У липні 1919 року знесилена багатомісячною війною Українська галицька армія, залишивши Надзбруччя, опинилася в районі Кам'янця-Подільського, фактично на обмеженій території під контролем Директорії, що означало її втягнення у протистояння з радянською Україною й поставило армію на стратегічне та моральне роздоріжжя. Перехід за Збруч спричинив падіння бойового духу частини стрільців і хвилю критики на адресу Євгена Петрушевича, тоді як Симон Петлюра, навпаки, сприйняв прихід загартованої УГА як шанс змінити хід війни й повернути Київ, проголосивши спільний похід на столицю. Водночас серед галицького командування не було єдності: одні виступали проти війни з більшовиками й пропонували маневр на південь або в Карпати, інші схилилися до переговорів із радянською владою. [26, с. 138-140]

Ситуація на фронті залишалася критичною й через затягування рішень Євгена Петрушевича, який довго вагався між порозумінням з більшовиками та союзом із Наддніпрянською армією, що поглиблювало напруження між двома українськими урядами. Лише 14–15 липня, під тиском воєнних обставин і переговорів із Симоном Петлюрою, було ухвалено рішення про перехід УГА за

Збруч і спільну боротьбу проти більшовиків, відклавши питання Галичини на розгляд міжнародної конференції. Водночас проголошення диктатури Петрушевича без повного складу Національної Ради викликало різко негативну реакцію Директорії УНР, яка не визнала цей акт легітимним, що ще більше ускладнило політичні відносини на тлі спільних воєнних дій. [30, с. 13-17]

Події, пов'язані з агітацією за перехід галицьких стрільців до придніпрянських частин, засвідчили складність внутрішніх відносин між українськими військовими та урядовими структурами влітку 1919 року. Матеріальні заохочення, адміністративний тиск і спроби переманювання кадрів, зокрема навколо постаті др. Сіяка та його «Залізної дивізії», створювали напружену атмосферу взаємної недовіри. Попри це, масового розпаду Української Галицької Армії не відбулося, а спроби послабити її зсередини не дали очікуваного результату.

Усе це відбувалося на тлі катастрофічного матеріального стану УГА: стрільці масово залишалися без взуття й належного одягу, тож інтендатура була змушена власними силами налагоджувати виробництво черевиків із випадкової та неякісної сировини,. Подібною була ситуація з одностроями, плащами, білизною та медикаментами — усе латалося, перешивалося або просто бракувало, тоді як у шпиталях ширилися тифозні епідемії. Начальна команда неодноразово застерігала уряд і штаб Головного отамана про неминучу катастрофу в разі бездіяльності, однак її тривожні звіти залишалися без відповіді. [25, с. 17-18]

Незважаючи на втому, нестачу відпочинку та складні політичні обставини після переходу за Збруч, галицькі частини зберегли організаційну цілісність і боєздатність. Їх негайне залучення до бойових дій проти більшовиків і успішне просування на схід показали високий рівень дисципліни та моральної стійкості вояків. Водночас загострення відносин між НКГА і Диктатурою, кадрові конфлікти та інтриги у вищому командуванні негативно впливали на управління армією й ускладнювали координацію військових дій. [57, с. 5-13]

На момент перебазування на Поділля Українська галицька армія зберігала чітку й розгалужену організаційну структуру, складаючись із трьох корпусів із власними штабами, поділеними на оперативний та організаційно-матеріальний відділи, що забезпечували як ведення бойових дій, так і тилове, адміністративне й санітарне управління. Основу війська становили бригади й курені піхоти з розвиненою системою кулеметних підрозділів, що свідчило про достатньо високий рівень військової організації УГА, незважаючи на загальне виснаження та складні умови кампанії. [41, с. 65]

На той час ійська УНР налічували близько 14 тис. бійців, 350 кулеметів і 120 гармат та склалися з кількох окремих формувань, однак поступалися більшовикам чисельно, вишколом і рівнем забезпечення. Обіцяна допомога з боку Румунії так і не надійшла, що ще більше ускладнило становище армії, виснаженої попередніми боями й гострою нестачею боєприпасів. В умовах підготовки до з'єднання з УГА необхідно було забезпечити переправи через Збруч і контроль над залізницею, але активні дії більшовиків та неузгодженість українських частин призвели до того, що в першій половині липня бойові дії розгорталися з незначною перевагою противника. [7, с. 293-294]

Таким чином, події літа 1919 р. засвідчили, що перехід Української галицької армії за Збруч був вимушеним кроком, продиктованим несприятливою міжнародною кон'юнктурою, воєнним виснаженням і відсутністю реальних союзників. Попри внутрішні політичні суперечності між урядами УНР і ЗУНР, кризу довіри та різні стратегічні бачення подальшої боротьби, УГА зберегла організаційну цілісність і стала ключовим чинником військового потенціалу об'єднаних українських сил.

Водночас поєднання катастрофічного матеріального становища, епідемії, нестачі амуніції та управлінських конфліктів у вищому командуванні суттєво обмежувало можливості армії. Незважаючи на це, дисципліна, моральна стійкість і високий рівень військової організації галицьких частин дали змогу

продовжити активні бойові дії та підтвердили, що УГА залишалася боєздатною силою навіть в умовах глибокої політичної й соціально-економічної кризи.

Отже, бойові дії Української Галицької Армії у 1918–1919 рр. пройшли складний шлях — від листопадових боїв за Львів до вимушеного відступу за Збруч. На початковому етапі війни українські сили виявили значний моральний потенціал і готовність до боротьби за державність, однак нестача підготовки, слабка координація, обмежені матеріальні ресурси та втрата стратегічних комунікацій не дозволили втримати ініціативу в боротьбі за Східну Галичину. Польська сторона, спираючись на кращу організацію, підтримку місцевого населення та допомогу Антанти, поступово здобула перевагу на фронті.

Водночас упродовж зими–весни 1919 р. УГА здійснила масштабну реорганізацію, перетворившись із напівпартизанського формування на регулярну армію європейського типу. Запровадження корпусної структури, зміцнення дисципліни та створення спеціальних військових підрозділів значно підвищили її боєздатність. Особливо яскраво це проявилось під час Вовчухівської операції та Чортківської офензиви, коли українські війська продемонстрували високий рівень організованості, маневреності й моральної стійкості, зумівши перейти до активних наступальних дій навіть в умовах гострого дефіциту озброєння й амуніції.

Разом із тим вирішальними чинниками поразки стали не лише військові труднощі, а й несприятлива міжнародна ситуація, дипломатична ізоляція ЗУНР та підтримка Польщі з боку Антанти. Прибуття армії генерала Юзефа Галлера остаточно змінило співвідношення сил на користь польської сторони, тоді як українські війська залишалися виснаженими багатомісячними боями, епідеміями та браком постачання. Внутрішні політичні суперечності між керівництвом ЗУНР і УНР, проблеми тилового забезпечення та конфлікти у вищому командуванні також негативно впливали на ефективність воєнних дій.

Попри відступ за Збруч і втрату території Східної Галичини, Українська Галицька Армія зберегла організаційну цілісність, дисципліну та високий бойовий дух. Її досвід став важливим етапом розвитку українського військового мистецтва та засвідчив здатність українців створити регулярну національну армію навіть у надзвичайно складних воєнно-політичних умовах. Боротьба УГА у 1918–1919 рр. стала не лише військовим, а й державотворчим явищем, яке мало вагоме значення для формування традицій української військової та політичної незалежності.

Розділ 4.

Завершальний період бойового шляху УГА

4.1. Бойові дії УГА у складі Армії УНР у 1919 р.

Літня кампанія 1919 року стала для Української галицької армії частиною ширшої спроби об'єднання всіх наявних військових ресурсів українського руху з метою не лише досягнення воєнних успіхів, а й демонстрації політичної зрілості української нації на міжнародній арені. У цей період УГА діяла в умовах співпраці з наддніпрянськими формаціями, об'єднуючи виявлені в боях досвід, людський потенціал і різні регіональні військові традиції в єдиному збройному організмі. Водночас спільна боротьба загострила внутрішні ідеологічні суперечності та проблему неоднорідності національної свідомості, що впливало як на військово-політичні рішення, так і на перебіг бойових дій. Саме в цьому складному поєднанні мобілізації, національного піднесення й внутрішніх протиріч формувався характер дій УГА влітку 1919 року.

Стратегічний план С. Петлюри щодо спільних дій українських, білогвардійських і польських сил проти більшовиків ґрунтувався на припущенні збігу інтересів цих акторів, однак у реальній політичній ситуації 1919 р. він виявився нездійсненним.

Як слушно зазначав д-р С. Кучабський, цей план відповідав передусім українським прагненням, але суперечив як російським, так і польським стратегічним намірам. Антанта після провалу інтервенційних задумів остаточно зробила ставку на Денікіна, а в польській політиці перемогла концепція Р. Дмовського, що передбачала поділ українських земель і не допускала існування самостійної України. За цих умов український визвольний рух опинився поза будь-якими міжнародними політичними системами, що позбавляло УНР шансів на зовнішню підтримку й робило реалізацію планів Петлюри стратегічно приреченою.

Унаслідок майже місячних червневих запеклих боїв українські війська, що діяли в районі Проскурова, зазнали поразки на головному напрямку й були змушені залишити місто та звільнити залізничну лінію Війтівці — Проскурів. Хоч у руках українського командування ще перебували важливий вузол Жмеринка, лінія Жмеринка — Могилів і частини дивізії полковника О. Удовиченка, що наближалися до Рахнів, стратегічна ситуація складалася не на їхню користь. Переважаючі сили більшовиків, зосереджені в Проскурівському районі та посилені активними партизанськими діями вздовж залізниці Проскурів — Богданівка, зірвали українські маневри й визначили подальший перебіг подій, поставивши Наддніпрянську армію перед необхідністю шукати нові форми й засоби продовження боротьби. [16, с. 80]

Виходом із ситуації стало рішення завдати концентрованого удару по Проскурову з метою розширення району дислокації. Після відповідного перегрупування бригад і залучення до операції частин УНР наступ розпочався 26 липня 1919 р. Попри чисельну перевагу противника, деморалізованого попередніми поразками, галицькі та наддніпрянські частини швидко просунулися вперед і в ході кількадеennих боїв зайняли низку важливих пунктів. Кульмінацією операції стало здобуття Проскурова 29 липня, що засвідчило ефективність спільних дій українських військ. [41, с. 73-74]

Водночас українське командування на чолі з С. Петлюрою усвідомлювало обмеженість власних сил і пов'язувало перспективу подальшої боротьби з залученням ширшого антибільшовицького фронту. [41, с. 76-77]

Саме в цьому контексті наприкінці липня 1919 р. було запропоновано план спільних дій українських, денікінських і польських військ під егідою Антанти, який передбачав активну участь УНР у розгромі більшовицьких сил на Правобережжі та сподівання на політичну й матеріальну підтримку з боку західних союзників.

Перебування Начальної Команди УГА у Вінниці стало першим відносно стабільним періодом після тривалих маршів і відступів, що дало змогу налагодити роботу штабних структур і осмислити подальші стратегічні кроки. Водночас у вищому командуванні чітко виявилися різні бачення майбутньої кампанії: частина старшин, зокрема полк. Шаманек, критично оцінювала перспективи походу на Київ і наполягала на прориві до Одеси як єдиному реальному шляху виходу України на міжнародну арену та забезпечення армії матеріальними ресурсами. Перевага ж київського напрямку, обраного політичним і військовим проводом, поглиблювала внутрішню напругу в командних колах УГА, що відображало загальну стратегічну невизначеність українських збройних сил улітку 1919 р. [57, с. 19-23]

На початок серпня 1919 р. українські війська діяли в умовах відносно сприятливого співвідношення сил, оскільки основні з'єднання Червоної армії були задіяні на інших напрямках. Безпосередньо на українсько-більшовицькому фронті зосереджувалися обмежені сили радянських військ чисельністю близько 17–18 тис. осіб, що дозволяло українському командуванню застосовувати просту й ефективну наступальну тактику. Зосереджуючись на флангових ударах по більшовицьких частинах, які переважно утримували залізничні вузли, українські війська досягали локальної переваги та змушували противника до відступу. [7, с. 92]

Успішне здобуття Жмеринки та Вінниці на початку серпня 1919 р. стало одним із найвагоміших оперативних досягнень УГА і спільних українських сил у цій фазі кампанії. Попри значну чисельну й технічну перевагу противника, зокрема використання бронепоездів і броньовиків, галицькі частини змогли нав'язати ініціативу та здобути переконливу тактичну перемогу, що підтверджується масштабними трофеями й кількістю полонених. Водночас окремі локальні невдачі, як-от відступ у районі Старокостянтинова, засвідчили нестійкість фронту та залежність успіхів від концентрації сил і чіткої координації між з'єднаннями. [12, с. 82-83]

Для УГА, яка опинилася поза межами власної територіальної бази, питання постачання продовольства й фуражу набувало не лише військового, а й організаційно-політичного значення, змушуючи командування шукати гнучкі, позавійськові механізми підтримки боєздатності армії.

перебування УГА на Правобережжі не означало розриву економічних зв'язків із Галичиною, а навпаки — сприяло формуванню системи регулярного постачання війська через приватних торговців. Укладені угоди засвідчують поступовий перехід від ситуативних домовленостей до більш впорядкованої договірної практики з чітко прописаними умовами поставок, контролю та відповідальності сторін. Посилення ролі Начальної інтендантури, уніфікація процедур і запровадження фінансових гарантій свідчать про прагнення галицького командування стабілізувати матеріальне забезпечення армії в умовах затяжної війни та обмежених ресурсів. [38, с. 73-74]

Розширення району базування українських армій створило передумови для переходу до масштабнішого наступу, однак водночас оголило проблему оперативного управління та взаємодії між УГА й армією УНР. [12, с. 84]

Наступ об'єднаних українських армій на Київ наприкінці серпня 1919 р. супроводжувався значним моральним піднесенням і відчуттям наближення вирішального історичного моменту. Військове командування готувало урочистий вступ до столиці, що мало стати символом перемоги. У суспільстві панувало сильне напружене очікування: населення активно стежило за подіями, поширювалися чутки та обговорення, хто першим займе Київ. Проте ситуація ускладнювалася тим, що одночасно до міста наближалася Добровольча армія Денікіна, що створювало ризик конфлікту. [57, с. 33-35]

Важливо підкреслити, що ця ситуація демонструє загальну проблему українських визвольних змагань 1919 р. — нестачу стабільних союзників і складність політичного маневрування в умовах багатосторонньої війни. Українські війська одночасно боролися проти більшовиків були змушені

враховувати загрозу з боку білогвардійців, які не визнавали української державності.

Українська стратегія, попри власні цілі, частково сприяла успіхам Добармії, не створивши для неї критичної загрози, яка могла б змусити Антанту рахуватися з українською державністю. Хоч Київська операція оцінюється як успішна у військовому плані й важлива морально завдяки спільним діям українських армій, її політичний результат виявився невдалим, а фіаско переговорів зруйнувало ілюзії щодо можливості компромісу. Це призвело до переходу української сторони до відкритої протидії денікінцям і поставило армію в складні умови війни на два фронти [37, с. 205-207]

Отже, літня кампанія 1919 р. засвідчила як високий потенціал спільних дій УГА та армії УНР, так і глибокі обмеження української військово-політичної стратегії в умовах міжнародної ізоляції та багатосторонньої війни. Попри низку успішних операцій, зокрема здобуття важливих стратегічних пунктів і тимчасову ініціативу на фронті, українські сили не змогли перетворити воєнні здобутки на стабільний політичний результат. Провал спроб залучити Антанту та узгодити дії з іншими антибільшовицькими силами, а також конфлікт інтересів Польщі й Добровольчої армії з українською державністю призвели до стратегічної кризи, яка з осені 1919 р. поставила українські армії в умови виснажливої боротьби на два фронти.

4.2. Епідемія тифу та кінець бойового шляху УГА.

Наприкінці весни та восени 1919 року Українська Галицька Армія (УГА), яка на той час нараховувала до 70 000–75 000 вояків, була охоплена серйозною епідемією тифу — інфекційної хвороби, що передавалася головним чином вошами та умовами антисанітарії, характерними для фронтових походів Першої світової війни і Української революції.

Епідемія почалася у літні місяці 1919 року, коли УГА, відступаючи під тиском польських та більшовицьких військ, переміщувалася на території Наддніпрянської України. Через тісні контакти, переповнені польові госпіталі і відсутність належних умов для профілактики та ізоляції хворих, тиф швидко охопив значну частину війська. [1, с. 122-126]

За даними головного санітарного лікаря УГА Бурачинського, кількість хворих тифом зростала з початку жовтня — від приблизно 6 000 до понад 13 000 осіб у листопаді 1919 року, що практично паралізувало боєздатність армії. Спогади тогочасних учасників подій описують переповнені госпіталі, де хворі лежали разом із помираючими, часто без належного догляду або медикаментів.

Ця епідемія мала катастрофічні наслідки не лише для чисельності війська, а й для його морального стану. За оцінками пізніших дослідників, до грудня 1919 року чисельність активних вояків УГА скоротилася до приблизно 5 000 боєздатних чоловік, і армія була змушена шукати політичні компроміси, зокрема тимчасовий союз із Добровольчою армією генерала Денікіна.

Особливо вразливими були не лише рядові, а й спеціальні підрозділи: так, Єврейський батальйон УГА після переведення до Вінниці восени 1919 року був настільки знецінений тифом, що його залишки було розформовано, а тих, хто вижив, перекинуто до інших частин. . [1, с.127-133]

Сучасні історики, аналізуючи періоди епідемії, також вказують на важливість медіа-джерел того часу. Як україномовна преса висвітлювала тифозну епідемію, вказуючи на те, що саме ця тема часто ставала центральною у репортажах, посилюючи відчуття критичної гуманітарної ситуації в армії та суспільстві.

Українська стратегія, попри власні цілі, частково сприяла успіхам Добрармії, не створивши для неї критичної загрози, яка могла б змусити Антанту рахуватися з українською державністю. Хоч київська операція оцінюється як успішна у військовому плані й важлива морально завдяки спільним діям

українських армій, її політичний результат виявився невдалим, а фіаско переговорів зруйнувало ілюзії щодо можливості компромісу. Це призвело до переходу української сторони до відкритої протидії денікінцям і поставило армію в складні умови війни на два фронти [37, с. 205-207]

На початку жовтня 1919 р. бої між армією УНР і денікінцями відновилися, а 7 жовтня Добровольча армія перейшла в загальний наступ, захопивши низку населених пунктів на Поділлі. Для стабілізації фронту Українська Галицька Армія взяла на себе частину ділянки наддніпрянців, основним завданням стало недопущення прориву ворога на Вінницю та забезпечення стику між УГА й армією УНР. Одночасно галицьке командування намагалося використати складну ситуацію для переговорів з окремими більшовицькими підрозділами з метою їх переходу на український бік. [41, с. 93-95]

Паралельно з цим українські війська опинилися у надзвичайно складному стратегічному становищі, змушені фактично вести боротьбу одразу на двох фронтах — проти більшовиків і проти Добровольчої армії. Така ситуація виснажувала ресурси, ускладнювала координацію дій та не дозволяла зосередити сили на одному вирішальному напрямку.

У середині жовтня українські війська здійснили спробу контрнаступу, однак через втрати, погане забезпечення та дії противника операція не дала вирішального результату. Бої були надзвичайно запеклими: частини УГА відступали й знову переходили в наступ, окремі бригади демонстрували успіхи, зокрема кіннота, але загальна ситуація погіршувалася. Перегрупування військ на денікінський фронт ускладнювалося слабкою роботою залізниць, що дало ворогу змогу закріпити прорив і спробувати роз'єднати УНР та УГА. [41, с. 96-99]

Після переходу Галицької Армії за Збруч ситуація ускладнилася потоком суперечливих відомостей щодо міжнародних рішень та майбутнього Східної Галичини. Оптимістичні новини швидко змінювалися тривожними, Додатково впливали втікачі з полону та цивільні, які закликали повертатися, запевняючи,

що польська влада не є небезпечною для населення. Усе це підживляло впевненість стрільців і посилювало внутрішню напругу в армії. Особливо гостро сприймалися повідомлення про перемир'я з Польщею та демаркаційну лінію по Збручу. Це загостило конфлікти між українськими урядовими структурами і військовим командуванням.[57, с. 48-53]

Наприкінці жовтня українські армії втратили ініціативу і змушені були перейти до оборони та відступу в умовах осінньої негоди, голоду, браку спорядження й масового поширення тифу. Епідемія стала вирішальним чинником катастрофи: у листопаді боєздатними залишилися лише незначні залишки війська, а армія фактично перетворилася на суцільний госпіталь. [41, с. 99-100]

Наприкінці 1919 р. Українська Народна Республіка опинилася в стані глибокої політичної й військової кризи. Диктатор ЗУНР Є. Петрушевич виїхав до Відня, що фактично залишило УГА без політичного керівництва, запілля та матеріальних ресурсів. Водночас армія була виснажена тривалими боями й катастрофічними умовами постачання, а епідемія висипного тифу, хоч і пішла на спад, залишила тисячі хворих у переповнених шпиталях і приватних помешканнях, яких неможливо було евакуювати. Військові частини втрачали боєздатність, зростали втрати, гинула худоба через відсутність догляду, а моральний стан війська стрімко погіршувався. [5, с. 5-9]

Переговори з представниками радянської сторони показали що керівництво УГА шукало будь-які можливості зберегти залишки армії та продовжити боротьбу, навіть ціною тимчасових компромісів. Що їм по суті і вдалось коли більшість особового складу було інтегровано до складу Червоної армії.

Отже, події 1919 року засвідчили, що занепад Української Галицької Армії був зумовлений комплексом взаємопов'язаних військових, політичних та соціально-санітарних чинників. Вирішальну роль у втраті боєздатності УГА відіграла епідемія висипного тифу, яка в умовах антисанітарії, нестачі медичного

забезпечення та постійних маршів охопила десятки тисяч вояків і фактично паралізувала армію. Скорочення кількості боєздатного складу до кількох тисяч осіб спричинило деморалізацію війська та неможливість вести активні наступальні операції.

Разом із тим військово-політична ситуація залишалася критичною: невдалий результат київської операції, конфлікт із Добровольчою армією Денікіна та необхідність вести боротьбу на два фронти остаточно виснажили українські сили. Суперечливі міжнародні повідомлення, перемир'я з Польщею та загострення внутрішніх протиріч між урядовими структурами посилювали кризу довіри в армії. У підсумку УГА опинилася без стабільного політичного керівництва і матеріального тилу, що змусило її командування шукати вимушені компроміси для збереження залишків війська, зокрема шляхом переговорів із радянською стороною та подальшої інтеграції частини особового складу до Червоної армії.

Розділ 5

Бойовий шлях Української Галицької Армії у шкільному курсі історії України

5.1. Місце теми бойового шляху Української Галицької Армії в програмах загальної середньої освіти

Вивчення бойового шляху Української Галицької Армії (УГА) у закладах загальної середньої освіти України є важливим складником формування історичної пам'яті, національної ідентичності та розуміння витоків української військової традиції ХХ століття. У шкільному курсі історії України УГА розглядається не лише як військова структура Західноукраїнської Народної Республіки, а як одна з перших модерних українських регулярних армій, що діяла в умовах міждержавного конфлікту та міжнародної ізоляції.

Зміст історичної освіти визначається Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти та реалізується через навчальні програми з історії України для 10 класу. Тема бойового шляху УГА вивчається в межах розділу, присвяченого Українській революції 1917–1921 років, зокрема у контексті існування Західноукраїнської Народної Республіки та українсько-польської війни 1918–1919 років. На відміну від радянської освітньої традиції, яка применшувала або спотворювала значення УГА, сучасна навчальна програма підкреслює її роль як суб'єкта національно-визвольної боротьби.

Навчальний матеріал охоплює основні етапи бойового шляху Української Галицької Армії: формування військових частин після Листопадового чину 1918 року, бої за Львів, оборону Східної Галичини, позиційний характер воєнних дій узимку та навесні 1919 року, Чортківську офензиву як кульмінацію військової активності УГА, відступ за Збруч і подальші бойові дії на Поділлі у складі об'єднаних українських сил. При цьому акцент робиться не лише на хронології подій, а й на аналізі причин воєнних рішень та їхніх наслідків.

Сучасна шкільна методика передбачає відхід від спрощеного поділу подій на «перемоги» та «поразки». Учням пропонується осмислити, чому, попри високий рівень організованості, дисципліни та мотивації особового складу, Українська Галицька Армія зазнала поразки у війні з Польщею. У навчальних програмах і підручниках увага звертається на нерівність людських і матеріальних ресурсів, військово-технічну підтримку Польщі з боку Антанти, проблеми постачання, епідемію тифу та складну міжнародну ситуацію.

Важливим методичним акцентом є персоніфікація військової історії. У межах вивчення бойового шляху УГА школярі знайомляться з діяльністю провідних воєначальників — Дмитра Вітовського, Мирона Тарнавського, Осипа Микитки, Віктора Курмановича. Це дозволяє показати роль командного складу у прийнятті стратегічних рішень та відповідальність військової еліти за долю армії і держави.

Особливе місце у шкільному курсі посідає Чортківська офензива червня 1919 року. У методичних рекомендаціях для вчителів наголошується, що цей епізод слід розглядати як приклад високого рівня оперативного мистецтва та морального піднесення війська, навіть за умов браку ресурсів. Аналіз цього наступу сприяє формуванню в учнів розуміння значення ініціативи, організованості та бойового духу у воєнній справі.

Після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної агресії Російської Федерації у 2022 році, тема бойового шляху Української Галицької Армії набула нового змістового наповнення. У шкільному курсі вона дедалі частіше подається крізь призму тяглості українських збройних традицій. УГА постає як приклад національного війська, сформованого на засадах дисципліни, патріотизму та відповідальності перед державою, що дозволяє проводити історичні паралелі із сучасними Збройними Силами України.

Водночас викладання теми бойового шляху УГА стикається з низкою труднощів. Серед них — обмежена кількість навчальних годин, складність

військово-стратегічної термінології та нерівномірна увага до теми в різних регіонах України. Це потребує від учителя застосування узагальнюючих схем, карт бойових дій та роботи з джерелами, зокрема спогадами учасників подій.

Висновок: Бойовий шлях Української Галицької Армії посідає важливе місце у програмах загальної середньої освіти України. Його вивчення сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про українську військову історію, причини поразок і здобутків визвольних змагань та значення організованої армії для існування держави. Досвід УГА постає як важливий історичний урок, що формує повагу до захисників Батьківщини та усвідомлення ціни державної незалежності.

5.2 Методичні аспекти викладання теми УГА

Методично важливою є персоніфікація матеріалу, адже вивчення діяльності провідних військових діячів, зокрема Дмитра Вітовського, Мирона Тарнавського, Осипа Микитки, Віктора Курмановича, дозволяє учням краще зрозуміти механізми прийняття рішень, роль командування та відповідальність військової еліти. Такий підхід допомагає відійти від абстрактного викладу фактів і формує у школярів розуміння історії як сфери людського вибору, дій та наслідків.

Окреме місце у викладанні теми займає Чортківська офензива, яка може бути представлена не лише як епізод бойових дій, а як приклад високого морального духу, оперативного мистецтва та здатності армії діяти ефективно в умовах браку ресурсів. Для учнів важливо осмислити причини цього успіху та водночас зрозуміти, чому він не був закріплений стратегічно. Саме на прикладі Чортківської офензиви доцільно формувати у старшокласників уміння аналізувати причинно-наслідкові зв'язки та оцінювати історичні події не лише емоційно, а й раціонально.

Викладання бойового шляху УГА потребує поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання. Поряд із поясненням учителя та роботою з підручником ефективним є використання історичних карт, схем, синхроністичних таблиць, що дозволяють учням простежити зв'язок між подіями на фронті, політичними процесами в Наддніпрянській Україні та дипломатичними рішеннями великих держав. Робота з картою є особливо важливою, оскільки дає можливість учням візуалізувати зміну лінії фронту, визначити стратегічне значення територій і зрозуміти логіку військових операцій.

Сучасний компетентнісний підхід передбачає активізацію пізнавальної діяльності учнів, тому ефективним є використання інтерактивних методів, зокрема моделювання військової ради, історичних дебатів або аналізу ситуацій. Наприклад, обговорення питання про шанси УГА на перемогу у війні з Польщею дозволяє учням аргументовано оцінити співвідношення сил, міжнародний контекст та ресурсні можливості сторін. Доцільним є також застосування елементів дослідницької роботи, коли учні отримують завдання підготувати короткі повідомлення чи презентації про структуру УГА, її забезпечення, систему командування, або про роль окремих військових діячів. Такі завдання сприяють розвитку навичок самостійного пошуку інформації, аналізу матеріалу та формування відповідальності за результат власної навчальної діяльності.

Важливим елементом методики викладання теми є використання історичних джерел, що дозволяє розвивати критичне мислення учнів. Робота зі спогадами учасників подій, наказами командування, урядовими документами ЗУНР, дипломатичними матеріалами та статистичними даними сприяє формуванню в учнів розуміння того, що історія не є набором однозначних фактів, а є результатом інтерпретації різних свідчень. Під час педагогічної практики було підтверджено, що залучення джерел змінює ставлення школярів до навчального матеріалу: учні поступово переходять від пасивного сприйняття інформації до активного аналізу, вчаться розрізняти фактичні відомості й

суб'єктивні оцінки, звертають увагу на автора джерела, час створення та його мету. Особливо ефективним виявився порівняльний аналіз різних типів джерел: емоційно забарвлених спогадів та офіційних документів, що відображають державну позицію. Це дозволяє учням зрозуміти обмеженість кожного джерела і сформувати навичку перевірки інформації через зіставлення різних матеріалів.

У процесі роботи з джерелами важливими є завдання різного рівня складності. Репродуктивні вправи можуть передбачати складання таблиці основних етапів бойового шляху УГА або визначення ключових подій за датами. Аналітичні завдання можуть бути спрямовані на пояснення причин поразки УГА, оцінку впливу міжнародної ситуації або порівняння можливостей української та польської сторін. Творчі завдання можуть передбачати створення мініпроєкту чи презентації, присвяченої культурним та суспільним аспектам діяльності армії, або написання історичного есе, що формує здатність аргументувати власну позицію.

Сучасний урок неможливий без візуального супроводу, який допомагає конкретизувати мілітарні поняття. Методично виправданим є використання інфографіки, що ілюструє структуру корпусів та озброєння УГА, а також залучення цифрових архівів із фотографіями стрілецьких одностроїв та нагород. Це дозволяє учням усвідомити реальність та легітимність галицької армії як регулярного військового формування. Завершальним етапом методичної моделі є встановлення історичних паралелей, що робить знання особистісно значущими. Вчитель має акцентувати увагу на подібності викликів, з якими стикалися вояки УГА у 1919 році та з якими борються захисники України сьогодні, зокрема у питаннях волонтерської підтримки, важливості професійної підготовки та єдності фронту і тилу. Такий підхід формує у здобувачів освіти не лише знання про минуле, а й глибоке розуміння цінності власної держави та її збройних сил.

Таким чином, тема бойового шляху Української Галицької Армії має значний потенціал для реалізації компетентнісного підходу у викладанні історії України. Її вивчення сприяє формуванню предметних компетентностей,

пов'язаних із хронологією, просторовим мисленням, аналізом історичних джерел і причинно-наслідкових зв'язків, а також ключових компетентностей, зокрема критичного мислення, інформаційної грамотності, вміння працювати в групі та аргументовано висловлювати власну позицію. Практичний досвід проведення занять підтверджує, що системне залучення джерел і активних методів навчання сприяє підвищенню мотивації учнів та глибшому осмисленню історичного матеріалу.

У підсумку слід зазначити, що бойовий шлях УГА займає важливе місце у програмах загальної середньої освіти України, оскільки дозволяє розкрити не лише військові події, але й складні процеси державотворення, міжнародної боротьби та національної самоорганізації українського суспільства. Викладання цієї теми за умови використання сучасних методів, роботи з джерелами та міжпредметної інтеграції сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про історичне минуле та вихованню свідомого громадянина, який усвідомлює ціну незалежності й значення історичного досвіду для сучасності.

Висновок

У бакалаврській роботі здійснено комплексне наукове дослідження військово-політичного шляху Української Галицької армії у період 1918–1919 років. Відповідно до мети та завдань, визначених у вступі, основну увагу було зосереджено на аналізі процесу формування УГА, її бойової діяльності у ході українсько-польської війни, трансформації військової структури в умовах загострення міжнародної ситуації, а також завершального етапу існування армії як самостійного військового чинника наприкінці 1919 року.

Опрацювання історіографії показало, що сучасні українські дослідження значною мірою відійшли від застарілих радянських оцінок, які применшували роль УГА та часто трактували її діяльність виключно через призму поразки. Аналіз праць новітніх істориків, а також залучення мемуаристики й документальних матеріалів дозволили зробити висновок, що УГА була не стихійним військовим формуванням, а організованою армією з чіткою структурою, командною вертикаллю, дисципліною та стратегічними завданнями, які формувалися відповідно до потреб державотворення ЗУНР.

Дослідження політичних і геополітичних умов кінця 1918 року дає підстави стверджувати, що поява Української Галицької армії була закономірним наслідком розпаду Австро-Угорської імперії та одночасно проявом прагнення українського населення Галичини до самостійного політичного існування. УГА стала ключовим елементом державного механізму Західноукраїнської Народної Республіки, адже саме на її плечі лягло завдання оборони території та забезпечення реального контролю над краєм. Водночас аналіз міжнародного контексту засвідчив драматичну нерівність сил: попри намагання української сторони апелювати до принципів самовизначення, закріплених у повоєнних деклараціях, провідні держави Європи керувалися власними інтересами, підтримуючи Польщу як важливого союзника у регіоні. Це створювало ситуацію, за якої військові успіхи УГА фактично не могли бути закріплені

дипломатичним шляхом, що значно ускладнювало перспективи українського державного проекту.

Окремим напрямом роботи стало дослідження організаційної побудови та боєздатності УГА. Встановлено, що навіть за умов дефіциту ресурсів, нестачі зброї та постійного тиску з боку противника, керівництву ЗУНР вдалося створити достатньо ефективну систему мобілізації, постачання та управління військом. Армія поступово перетворилася на потужний чинник опору, який упродовж кількох місяців утримував фронт і здійснював масштабні бойові операції. Доведено, що УГА виконувала не лише суто військову функцію, але й відігравала роль важливого політичного інструмента, який підтримував існування держави в умовах війни.

Детальний аналіз основних етапів бойового шляху УГА дозволив зробити висновок, що її діяльність у 1918–1919 роках характеризувалася постійною еволюцією: від перших сутичок за Львів і спроб утвердитися в Галичині — до організованої боротьби за територію та активних наступальних операцій. Особливу увагу приділено Чортківській офензиві, яка стала найяскравішим прикладом високого морального стану та організаційної здатності армії навіть у критичних умовах. Однак, попри значні тактичні успіхи, обмежені ресурси, відсутність стабільного постачання та міжнародна підтримка польської сторони зумовили неможливість перетворити наступ на стратегічну перемогу.

У роботі також розглянуто складний період переходу УГА за Збруч та взаємодію з військами Української Народної Республіки. Встановлено, що цей етап був одночасно вимушеним кроком для збереження залишків армії та важливим моментом загальноукраїнської консолідації. Проте дослідження засвідчує, що різні політичні та стратегічні умови існування ЗУНР і УНР, а також різні фронтові пріоритети суттєво ускладнювали формування єдиного військово-політичного курсу. Додатковим руйнівним фактором стала епідемія тифу та загальне виснаження особового складу, що призвело до різкого падіння боєздатності.

Аналіз завершального етапу 1919 року дозволяє дійти висновку, що УГА опинилася в умовах надзвичайно складного вибору між фізичним виживанням війська та продовженням активної боротьби. Саме наприкінці 1919 року армія поступово втрачала можливість функціонувати як самостійний військовий суб'єкт, що створило передумови для подальших подій, пов'язаних із загальним кризовим становищем українських збройних сил та майбутнім Першим зимовим походом армії УНР.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що Українська Галицька армія у 1918–1919 роках стала одним із найорганізованіших і найбоєздатніших українських військових формувань доби революції. Незважаючи на поразку у війні за Східну Галичину, УГА продемонструвала високий рівень дисципліни, здатність до масштабної мобілізації та стратегічного планування, а її бойовий досвід став важливою частиною української військової традиції. Водночас дослідження показало, що вирішальну роль у поразці відіграли не лише військові фактори, а й міжнародна ситуація, ресурсна нерівність і відсутність ефективної зовнішньої підтримки.

Отже, шлях УГА є не просто сторінкою військової історії, а прикладом масштабної національної мобілізації та державотворчої боротьби в умовах геополітичної ізоляції. Досвід Української Галицької армії залишається важливим історичним уроком, який демонструє, що навіть за несприятливих міжнародних умов українська нація здатна створювати боєздатні інституції та вести організовану боротьбу за власну державність.

Список використаних джерел

1. Блавацький Сергій. Особливості вивітреньня епідемії тифу у східній галикії (1919–1920-ті роки) в українській пресі. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Збірник 29. 113-142с.
2. Бородієвич Е. В чотирикутнику смерті (причинки до трагедії УГА на Великій Україні). Нью-Йорк, 1975. Українське видавництво “Говерля”. 86 с.
3. Галушак. М. За пів кроку до перемоги. Військове будівництво та операції Галицької Армії в 1918–1919 роках. Априор, 2020. 280 с.
4. Галушко К., Павлов В., Відейко М., Галушка А., Лободаєв В., Майоров М., Примаченко Я., Руккас А., Синиця Є., Сокирко О., Харук А., Черкас Б. Історія Українського війська. Видавництво «КСД», 2016. 416 с.
5. Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії. Перт Ембой. б.р. Український Військово-Історичний Інститут в США. 281 с.
6. Гнатевич Б., Лепкий Л., Мірчук І. Українські Січові Стрільці 1914-1920. Монреаль, 1955. Видавництво Ігоря Федіва. 210 с.
7. Гуржій О. І., Реєнт О. П. Славетні битви. Від Донбасу до Карпат. Від Києва до Криму. Київ : Арій, 2015. 336 с.
8. Денник начальної команди Української Галицької армії. Червона калина : Українська видавнича кооператива, інк. Нью-Йорк, 1974. 325 с.
9. Дедик О. Чортківська офензива : у 2 ч. Ч. 1. Львів : Астролябія, 2015. (Бібліотека "Цитаделі"), 2015. 231 с.
10. Дедик О. Чортківська офензива : у 2 ч. Ч. 2. Львів : Астролябія, 2013-2015. (Бібліотека "Цитаделі"), 2015. 191 с.
11. Думін О. Історія легіону Українських Січових Стрільців. 1914-1918. Львів : Червона калина, 1936. 374 с.
12. Завальнюк О. М., Олійник С. В. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 - травень 1920 рр.) : монографія. Вид. 2-ге. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2013. 291 с.
13. Заклинський М. Дмитро Вітовський. Нью-Йорк, 1967. Видавництво “Червона Калина”. 124 с.
14. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 4: Т-Я. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. 688 с.
15. Карпинець І. Галичина. Військова історія 1914-1921. Львів, 2005. 376 с.
16. Капустянський М. О. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році : (короткий воєнно-історичний огляд). Львів : З друкарні видавничої спілки "Діло", 1921.
17. Калина. В. Курінь смерті УСС. Спогади старшини. Львів, 1936. 126 с.
18. Козак І. Польова жандармерія УГА. Там само, т. 2. Вінніпег, 1958.

19. Крип'якевич І. Історія українського війська. Вінніпег, 1953. Видавець Іван Тиктор. 860 с.
20. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. : з іл. і шкiцями. Львів : Накладом авт., 1931. 443 с.
21. Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник / В. Кучерук; Львівський історичний музей. Київ : Київська нотна фабрика, 2010. 448 с. : іл.
22. Кривизюк Л. П. Військовий вишкіл у галицькій армії. 2020.
23. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с. : іл.
24. Левицький К. Великий зрив : (до історії укр. державности від берез. до листоп. 1918 р. на підставі споминів та док.) / Кость Левицький. Нью-Йорк : Вид-во Чарторийських, 1968.
25. Левицький О. Галицька армія на Великій Україні (спомини з часу від липня до грудня 1919). Відень : З друкарні Г. Енроль і Син "Українські Мемуари", 1921. 194 с.
26. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія галицького стрілецтва. 2-е вид. Львів : Каменярь, 1991. 200 с.
27. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2004. 376 с.
28. Литвин М. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. = The Ukrainian-Polish War 1918-1919 / Микола Литвин; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т Схід.-Центр. Європи. Львів : [б.в.], 1998. 469 с.
29. Лозинський М. М. Галичина в рр. 1918-1920. [Відень] : [Укр. соціол. ін-т], 1922. 228 с.
30. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції (1917–1921). К. : Темпора, 2003. 608 с.
31. Микитюк Д. Українська Галицька Армія. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, [Т. 1], 1958. 672 с.
32. Микитюк Д. Українська Галицька Армія. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, Т. 2, 1960. 383 с.
33. Микитюк Д. Українська Галицька Армія. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, Т. 3, 1966. 232 с.
34. Микитюк Д. Українська Галицька Армія. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, Т. 4, 1968. 291 с.
35. Микитюк Д. Українська Галицька Армія. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, Т. 5, 1976. 192 с.
36. Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918-1919. Прага : Накладом Меркур-фільму, 1929. 71 с.

- 37.Омелянович-Павленко М. В. Спогади командарма (1917-1920) / М. Омелянович-Павленко: Темпора, 2007. 607 с.
- 38.Олійник С. В. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка торговельні угоди української галицької армії як складова організації її забезпечення на правобережній Україні в 1919 році. Кам'янець-Подільськ, 2023.
- 39.Паліїв Д. Листопадова революція : з моїх споминів. Львів : З друк. Ставропігійського інституту у Львові, 1929. 44 с.
- 40.Печенюк С. І. Бронепотяги - фортеці на рейках. Дослідження з історії техніки. 2010. Вип. 12. С. 28-40.
- 41.Солдатенко В. Ф., Савчук Б. П. Галицька армія у Наддніпрянській Україні. Київ : Світогляд, 2004. 213 с.
- 42.Станімір О. Моя участь у Визвольних змаганнях 1917-1920. Торонто, 1966. 192 с.
- 43.Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1923. Скрентон : [З друк. Народ. Волі], 1958-1961. Т. 6. Кн. 1. 1961. 220 с.
- 44.Стрілець : часопис для українського війська. Випуск: № 27/ редком. Кам'янець на Поділлі, 1919.
- 45.Стрілець : часопис для українського війська. Випуск: № 45/ редком. Кам'янець на Поділлі, 1919.
- 46.Тимченко Р. Листопадова революція 1918 р.: передумови, очікування й наслідки. Проблеми вивчення історії Української революції 1917 - 1921 рр. 2012. 7. С. 177-198.
- 47.Тимченко Р. Мирон Тарнавський — командувач Української Галицької армії. Проблеми вивчення історії Української революції 1917 - 1921 рр. 2013. 9. С. 250-268.
- 48.Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998. Рубльов О. С. Т. 10 : Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. 1999. 319 с.
- 49.Цегельський Л. Битва за Соборність: від легенди до правди. Київ : Видавець Олексій Бушеля, 2021. 416 с.
- 50.Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918 - 1920. Рівне. 80 с.
- 51.Чортківська офензива. Мюнхен : Видання Братства колишніх Вояків 1-ї Української Дивізії УНА, 1953. 37 с.
- 52.Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1958. 317 с. : іл.
- 53.Шанковський Л. П. Українська Галицька Армія. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, 1974. 396 с.

- 54.Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання, добитися волі для Галицької землі 1918 - 1939. Торонто, Канада : Друк. і В-во В. Дідюка, 1965. 280 с.
- 55.Шухевич С. Спомини з українсько-галицької армії (1918-1920). Ч. 1 : Від листопада 1918 до квітня 1919. Львів : Червона калина, 1929. 176 с.
- 56.Шухевич С. Спомини з українсько-галицької армії (1918-1920). Ч. 2 : Від квітня 1918 до липня 1919. Львів : Червона калина, 1929. 176 с.
- 57.Шухевич С. Спомини з українсько-галицької армії (1918-1920). Ч. 3 : Від липня 1919 до січня 1920. Львів : Червона калина, 1929. 162 с.
- 58.Шухевич С. Спомини з українсько-галицької армії (1918-1920). Ч. 4 : Від січня 1920 до квітня 1920. Львів : Червона калина, 1929. 164 с.
- 59.Шухевич С. Спомини з українсько-галицької армії (1918-1920). Ч. 5 : Від квітня 1920 до серпня 1920. Львів : Червона калина, 1929. 147 с.
- 60.Якимович Б. Причини поразки ЗУНР: вторгнення, бездіяльність чи зрада? Український історичний журнал. 2019. № 1. С. 180.
- 61.Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських Землях 1918-1923 роках. Філадельфія, 1956. 183 с.